

Załącznik
do uchwały nr
Rady Ministrów
z dnia

**PROGRAM
FUNDUSZ INICJATYW OBYWATELSKICH
NA LATA 2014-2020**

Projekt

Październik 2012

Spis treści

WSTĘP.....	5
I. RAMY PRAWNE, ZGODNOŚĆ Z DOKUMENTAMI I REGULACJAMI UE ORAZ Z KRAJOWYMI DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI.....	5
1.1. Ramy prawne.....	5
1.2. Zgodność z dokumentami i regulacjami UE.....	7
1.3. Zgodność z krajowymi dokumentami strategicznymi.....	9
II. DIAGNOZA.....	12
2.1. Indywidualna aktywność obywatelska.....	12
2.1.1. Kapitał społeczny.....	12
2.1.2. Edukacja obywatelska i kompetencje społeczne.....	14
2.1.3. Czas wolny.....	15
2.1.4. Zaangażowanie w pracę społeczną.....	16
2.1.5. Wolontariat.....	16
2.1.6. 1% podatku na rzecz organizacji pożytku publicznego.....	18
2.2. Indeks Społeczeństwa Obywatelskiego.....	20
2.3. Grupowa aktywność obywatelska.....	20
2.3.1. Liczba zarejestrowanych organizacji.....	20
2.3.2. Pola działania organizacji pozarządowych.....	27
2.3.3. Środowisko prawne działań III sektora w Polsce.....	27
2.3.4. Formy i zasięg działań organizacji pozarządowych.....	28
2.3.5. Finanse organizacji.....	29
2.3.6. Źródła przychodów.....	29
2.3.7. Zarządzanie finansami.....	31
2.3.8. Potrzeby organizacji pozarządowych.....	31
2.3.9. Współpraca organizacji pozarządowych z administracją publiczną.....	32
2.3.10. Rozwój ekonomii społecznej.....	36
2.3.11. Poradnictwo prawne i obywatelskie.....	37
2.3.12. Wyzwania stojące przed III sektorem.....	38
2.4. Analiza SWOT.....	38
2.5. Dotychczasowa pomoc udzielana w ramach Rządowego Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich w latach 2005-2007, Rezerwy celowej – Fundusz Inicjatyw Obywatelskich 2008 oraz Programu Operacyjnego Fundusz Inicjatyw Obywatelskich 2009-2013.....	41
III. OCENA SZACUNKOWA (EWALUACJA EX-ANTE) PROGRAMU FIO.....	41
IV. STRATEGIA REALIZACJI CELÓW.....	41
4.1. Cel główny.....	41

4.2. Cele szczegółowe.....	41
4.3. Wskaźniki realizacji celów Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2014-2020	42
V. PRIORYTETY I KIERUNKI DZIAŁANIA	46
5.1. Priorytet 1. Kreatywność i aktywność obywateli	46
5.2. Priorytet 2. Współpraca instytucji publicznych z obywatelami	47
5.3. Priorytet 3. Integracja i solidarność społeczna	47
5.4. Priorytet 4. Pomoc programowa i organizacyjna	48
5.5. Zasady ogólne	49
VI. PLAN FINANSOWY PROGRAMU FIO	49
6.1. Źródła finansowania realizacji Programu FIO	49
6.2. Wysokość środków przeznaczonych na realizację Programu FIO i ich podział między poszczególne priorytety	50
VII. KOMPLEMENTARNOŚĆ PROGRAMU FIO Z EFS 2014-2020, SZWAJCARSKO-POLSKIM PROGRAMEM WSPÓŁPRACY ORAZ MECHANIZMEM FINANSOWYM EOG NA LATA 2009-2014 – OBSZAR PROGRAMOWY „FUNDUSZ DLA ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH”	50
VIII. SYSTEM REALIZACJI PROGRAMU FIO	52
8.1. Zarządzanie i wdrażanie	52
8.1.1. Instytucja Zarządzająca.....	52
8.1.2. Instytucja Wdrażająca	52
8.2. Monitorowanie	53
8.2.1. Instytucja Zarządzająca.....	53
8.2.2. Komitet Monitorujący.....	53
8.3. Ocena (ewaluacja)	53
8.4. Nadzór nad realizacją Programu	53
8.5. Informacja i promocja.....	54
IX. WYNIKI KONSULTACJI MIĘDZYRESORTOWYCH I SPOŁECZNYCH PROGRAMU FIO.....	54

WSTĘP

Program pn. Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2014-2020 (dalej Program FIO) stanowi propozycję kontynuacji funkcjonowania oferty programowej skierowanej do sektora organizacji pozarządowych, po pozytywnych doświadczeniach wynikających z realizacji Rządowego Programu – Fundusz Inicjatyw Obywatelskich w latach 2005-2007, rezerwy celowej budżetu państwa w roku 2008 pn. Fundusz Inicjatyw Obywatelskich oraz Programu Operacyjnego Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2009-2013.

Zmodyfikowana formuła wsparcia inicjatyw obywatelskich (Program FIO), jest adekwatna do potrzeb i oczekiwań sektora organizacji pozarządowych związanych z tworzeniem partnerstwa publiczno-społecznego, poprawą jego kondycji społecznej i finansowej oraz poziomem inwencji i zaangażowania w proces rozwoju społeczeństwa obywatelskiego.

Diagnoza kondycji społeczeństwa obywatelskiego w Polsce oraz sytuacji w sektorze organizacji pozarządowych, a także – wynikające z prognozy – perspektywy rozwoju potwierdzają konieczność programowego i finansowego wyodrębnienia działań na rzecz rozwoju inicjatyw obywatelskich, w postaci programu obejmującego obszary pożytku publicznego.

Podmiotami uprawnionymi do składania ofert o dofinansowanie realizacji zadania w ramach Programu FIO będą:

- organizacje pozarządowe, o których mowa w art. 3 ust. 2 ustawy z dnia 23 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku i o wolontariacie (Dz. U. z 2010 r. Nr 234, poz. 1536, z późn. zm.) – dalej UoDPPiW, m.in. stowarzyszenia oraz jednostki terenowe stowarzyszeń posiadające osobowość prawną, związki stowarzyszeń, fundacje, kółka rolnicze, cechy rzemieślnicze, izby rzemieślnicze, izby gospodarcze.

- podmioty wymienione w art. 3 ust. 3 UoDPPiW.

Na zasadzie regrantingu wspierane będą mogły być, za pośrednictwem innych organizacji pozarządowych, grupy nieformalne.

Uprawnione do aplikowania podmioty nie muszą posiadać statusu organizacji pożytku publicznego (dalej opp). Spółki akcyjne i spółki z o.o. oraz kluby sportowe będące spółkami działającymi na podstawie przepisów ustawy z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie (Dz. U. z 2010 r. Nr 127, poz. 857, z późn. zm.), które nie działają w celu osiągnięcia zysku oraz przeznaczają całość dochodu na realizację celów statutowych oraz nie przeznaczają zysku do podziału między swoich członków, udziałowców, akcjonariuszy i pracowników będą zobowiązane do załączenia w generatorze ofert wersji elektronicznej statutu, a także przesłanie go wraz z ofertą, w wersji papierowej.

I. RAMY PRAWNE, ZGODNOŚĆ Z DOKUMENTAMI I REGULACJAMI UE ORAZ Z KRAJOWYMI DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI

1.1. Ramy prawne

Ramy prawne dla Programu FIO określają przepisy ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2009 r. Nr 84, poz. 712, z późn. zm.) oraz ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (Dz. U. Nr 157, poz. 1240, z późn. zm.). Z kolei ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie określa horyzontalne ramy Programu i stanowi podstawę dla zdefiniowania celu głównego, celów szczegółowych oraz sformułowania priorytetów Programu FIO.

Program FIO, opracowany przez ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego, stanowiący program rozwoju w rozumieniu art. 15 ust. 4 pkt 2 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2009 r. Nr 84, poz. 712, z późn. zm.) posłuży

realizacji polityki rozwoju w obszarze rozwoju zachowań prospołecznych wspólnot lokalnych oraz budowy i umacniania struktur społeczeństwa obywatelskiego.

Ustawa o zasadach prowadzenia polityki rozwoju

Zgodnie z art. 9 strategiami rozwoju są długookresowa strategia rozwoju kraju stanowiąca dokument określający główne trendy, wyzwania, i scenariusze rozwoju społeczno-gospodarczego kraju oraz kierunki przestrzennego zagospodarowania kraju w okresie co najmniej 15 lat oraz średniookresowa strategia rozwoju kraju określająca podstawowe uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, regionalnym i przestrzennym, obejmująca okres 4-10 lat. Podstawowe uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju w danych obszarach wskazanych w średniookresowej strategii rozwoju kraju określone są w 9 zintegrowanych strategii rozwoju, które realizowane są przy pomocy programów.

Zgodnie z art. 15 Program FIO jest dokumentem o charakterze operacyjno-wdrożeniowym ustanowionym w celu realizacji średniookresowej strategii rozwoju kraju oraz strategii rozwoju (...) określającym działania przewidziane do realizacji zgodnie z ustalonym systemem finansowania i realizacji.

Program FIO stanowi program rozwoju w rozumieniu art. 15 ust.4. pkt. 2. Programy rozwoju to dokumenty realizujące cele zawarte w strategiach rozwoju, o których mowa w art. 9 pkt 3. Są nimi także programy wieloletnie, o których mowa w przepisach o finansach publicznych.

Zgodnie z wymogami określonymi w art. 17 ustawy Program FIO określa w szczególności:

- 1) diagnozę sytuacji społeczno-gospodarczej w odniesieniu do zakresu objętego programowaniem strategicznym oraz wyniki raportu ewaluacyjnego, o którym mowa w art. 15 ust. 6 (*raport ex-ante*);
- 2) cel główny i cele szczegółowe w nawiązaniu do średniookresowej strategii rozwoju kraju, narodowej strategii spójności lub innych strategii rozwoju (...) wraz z określonymi wskaźnikami;
- 3) priorytety oraz kierunki interwencji (działania);
- 4) sposób monitorowania i oceny stopnia osiągnięcia celu głównego i celów szczegółowych;
- 5) plan finansowy, w tym:
 - a) źródła finansowania realizacji programu,
 - b) kwotę środków przeznaczonych na finansowanie realizacji programu i jej podział między poszczególne priorytety,
 - c) informację o wysokości współfinansowania na poziomie programu i priorytetów;
- 6) podstawowe założenia systemu realizacji.

Ustawa o finansach publicznych

Zgodnie z przepisami ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2009 r. Nr 84, poz. 712, z późn. zm.), zasady wieloletniego finansowania realizacji polityki rozwoju określają przepisy o finansach publicznych (art. 14d).

Stosownie do art. 136 ustawy o finansach publicznych programy wieloletnie są ustanawiane przez Radę Ministrów w celu realizacji strategii przyjętych przez Radę Ministrów. Rada Ministrów ustanawiając program wskazuje jego wykonawcę. Realizacja programów wieloletnich może być podzielona na etapy.

Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie

Ustawa ta, określająca zakres i charakter Programu FIO, to akt prawny o charakterze ustrojowym, który bezpośrednio odnosi się do konstytucyjnej zasady pomocniczości i posiada fundamentalne znaczenie dla urzeczywistniania idei społeczeństwa obywatelskiego. Ponadto ustawa określa zasady oraz formy współpracy organów administracji publicznej z organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami społeczeństwa obywatelskiego, sfery aktywności społecznej i ekonomicznej

organizacji pozarządowych, warunki dla powstania i funkcjonowania szczególnej kategorii podmiotów pozarządowych – opp, tworzy podstawy prawne i instytucjonalne dialogu obywatelskiego, reguluje status wolontariatu, przez określenie praw oraz obowiązków zarówno wolontariuszy, jak i podmiotów korzystających z ich świadczeń.

1.2. Zgodność z dokumentami i regulacjami UE

Europa 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu

Strategia Europa 2020 stanowi strategię wzrostu Unii Europejskiej w kolejnych latach. Zakłada ona potrzebę stworzenia inteligentnej i zrównoważonej gospodarki, która sprzyja włączeniu społecznemu.

W perspektywie 2020 r. wyznaczonych zostało 5 celów obejmujących:

- 1) zatrudnienie (75 % osób w wieku 20-64 lat powinno mieć pracę);
- 2) badania i rozwój oraz innowacje (na inwestycje w badania i rozwój oraz w innowacje powinniśmy przeznaczać 3 % PKB Unii – łącznie ze środków publicznych i prywatnych);
- 3) zmiany klimatu i energię (ograniczenie emisji gazów cieplarnianych o 20 % w stosunku do poziomu z 1990 r., 20 % energii powinno pochodzić ze źródeł odnawialnych, a efektywność energetyczna powinna wzrosnąć o 20 %);
- 4) edukację (odsetek młodych ludzi przedwcześnie porzucających naukę nie powinien przekraczać 10 %, a co najmniej 40 % osób w wieku 30-34 powinno mieć wykształcenie wyższe);
- 5) ubóstwo i wykluczenie społeczne (zmniejszenie liczby osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym o co najmniej 20 mln).

Realizacja celów Programu FIO przyczyni się do osiągnięcia celów zakładanych w dokumencie Europa 2020, w zakresie wszystkich priorytetów, a w szczególności priorytetu 3 *Wzmocnienie integracji i solidarności społecznej*.

Komunikat Komisji Europejskiej „Inicjatywa na rzecz przedsiębiorczości społecznej”

Komunikat wydany został w dniu 25 października 2011 r. Komisja Europejska zwraca uwagę na znaczącą rolę jaką ekonomia społeczna odgrywa w strategii Europa 2020 w aspekcie zwalczania ubóstwa i wykluczenia społecznego. W gospodarce społecznej w UE zatrudnionych jest ok. 11 mln osób, co stanowi 6% całkowitego zatrudnienia¹.

Przedsiębiorstwa społeczne posiadają silne zakorzenienie lokalne, realizują cele społeczne i środowiskowe, wzmacniają spójność społeczną oraz zwiększają konkurencyjność gospodarki poprzez swoją innowacyjność.

W związku z tym Komisja Europejska w Komunikacie zaproponowała szereg rozwiązań zmierzających do wzmocnienia roli ekonomii społecznej.

Działaniami tymi są:

- 1) Poprawa dostępu do finansowania realizowana przez:
 - a) uznanie przedsiębiorstw społecznych za priorytet inwestycyjny Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (dalej EFRR) i Europejskiego Funduszu Społecznego (dalej EFS),
 - b) utworzenie ram dla etycznych funduszy inwestycyjnych,
 - c) łatwiejszy dostęp do mikrokredytów;
- 2) Poprawa promocji ekonomii społecznej za pomocą:
 - a) zwiększenia rozpoznawalności ekonomii społecznej,

¹ Do gospodarki społecznej zalicza się podmioty o szczególnym statusie prawnym (spółdzielnie, fundacje, stowarzyszenia, towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych). Wiele z nich jest przedsiębiorstwami społecznymi.

b) utworzenia publicznej bazy danych oznakowań i certyfikatów oraz platformy wymiany danych i informacji,

c) zestawienia dobrych praktyk;

3) Poprawa otoczenia prawnego zakładająca:

a) wydanie rozporządzenia ustanawiającego statut fundacji europejskiej,

b) uproszczenie rozporządzenia w sprawie statutu spółdzielni europejskiej,

c) silniejsze wykorzystanie elementu jakości w procedurze zamówień publicznych,

d) uproszczenie stosowania zasad pomocy publicznej w przypadku usług społecznych i lokalnych,

e) zwiększenie znaczenia kryteriów i warunków pracy w zamówieniach publicznych.

Realizacja Programu FIO (zwłaszcza Priorytet 3. *Wzmocnienie integracji i solidarności społecznej*, kierunek działania – Przedsiębiorczość społeczna) przyczyni się do osiągnięcia zakładanych przez Komisję Europejską celów, w szczególności w zakresie poprawy promocji ekonomii społecznej.

Komunikat Komisji Europejskiej w sprawie polityki UE i wolontariatu: *Uznanie i propagowanie wolontariatu transgranicznego w UE*

Komunikat został wydany w dniu 20 września 2011 r. Komisja podkreśla znaczenia wolontariatu dla tworzenia i rozwijania kapitału ludzkiego i społecznego. Uznaje go za jeden z kluczowych czynników integracji i wzrostu zatrudnienia oraz element poprawy spójności społecznej. Zaznacza, że wolontariusze uczestniczą w kształtowaniu społeczeństwa europejskiego, a część z nich aktywnie współtworzy Europę obywatelską.

Ponadto wolontariat przyczynia się do realizacji Strategii Europa 2020 (w szczególności do osiągnięcia do 2020 r. docelowej stopy zatrudnienia w UE wynoszącej 75 %). Dzieje się tak, gdyż wolontariat umożliwia zdobywanie i podnoszenie kompetencji oraz przystosowywanie się do zmian na rynku pracy. Oczywiście wolontariat nie może być traktowany jako substytut pracy odpłatnej

KE proponuje następujące działania zmierzające do propagowania wolontariatu:

- 1) promowanie wolontariatu transgranicznego we współpracy z państwami członkowskimi oraz poprzez unijne programy finansowania przyczyniające się do mobilności i międzykulturowego nabywania wiedzy przez swoich obywateli oraz do wzmocnienia ich europejskiej tożsamości;
- 2) tworzenie zachęt do wspierania i rozwoju wolontariatu;
- 3) uznawanie kompetencji i umiejętności uzyskanych w ramach wolontariatu jako doświadczeń z uczenia się pozaformalnego;
- 4) wzmocnianie powiązań pomiędzy wolontariatem a ochroną zdrowia i pomocą społeczną, szczególnie w kontekście starzenia się społeczeństw;
- 5) dalsze zorientowanie programów finansowania UE na kwestie wolontariatu oraz wprowadzenie ułatwień w kwestii orientacji w poszczególnych programach finansowych dedykowanych wolontariatowi.

Działania planowane w szczególności w Priorytecie 2 Programu FIO (*Rozwój i wzmocnianie zorganizowanych i nieformalnych form aktywności obywatelskiej oraz wolontariatu*) stanowią istotny wkład w wypełnianie zaleceń Komisji Europejskiej sformułowanych w przytaczanym dokumencie.

Konkluzje Rady Unii Europejskiej: Rola wolontariatu w polityce społecznej

W dniu 3 października 2011 r. Rada ds. Zatrudnienia, Polityki Społecznej, Zdrowia i Spraw Konsumenckich zatwierdziła, wypracowane z inicjatywy polskiej Prezydencji, konkluzje *Roli wolontariatu w polityce społecznej*.

W konkluzjach państwa członkowskie UE potwierdzają znaczenie wolontariatu jako przejawu aktywności obywatelskiej. Podkreślają, że:

- 1) wolontariat przynosi korzyści wolontariuszowi, poszczególnym społecznościom i ogółowi społeczeństwa oraz jest narzędziem służącym osobom fizycznym i stowarzyszeniom do rozwiązywania problemów, zaspokajania potrzeb ludzkich, społecznych, międzypokoleniowych i środowiskowych;
- 2) wolontariat należy zdecydowanie odróżniać od płatnego zatrudnienia i nie może on go zastępować;
- 3) wolontariat stanowi wyraz aktywności obywatelskiej wzmacniającej wspólne wartości europejskie tj. solidarność, spójność społeczna, równość, zrównoważony rozwój;
- 4) wolontariat umożliwia rozwój osobisty i dostarczając zaangażowanym w niego nowych umiejętności i kompetencji, a także zwiększając szanse na rynku pracy;
- 5) zaangażowanie w wolontariat seniorów pozwala budować solidarność międzypokoleniową, wzmacniać transmisję wiedzy i przyczyniać się do ich dobrobytu i profilaktyki zdrowotnej;
- 6) wolontariat wyzwala potencjał osób dotkniętych wykluczeniem mogących stać się aktywnymi obywatelami dzięki wolontariatowi, który zwiększa ich poczucie sprawczości, a także przyczynia się do zmiany stereotypowego postrzegania tych osób przez społeczeństwo jako jednostek będących wyłącznie beneficjentami pomocy;
- 7) wolontariat jest ważny dla podniesienia kompetencji i udoskonalenia umiejętności słabszych grup społecznych, które także mogą angażować się w wolontariat i w ten sposób lepiej integrować się społecznie;
- 8) wreszcie, co ważne w obliczu kryzysu ekonomicznego, wolontariat przyczynia się do wzrostu gospodarczego.

Realizacji powyższych działań sprzyja Priorytet 2 Programu FIO – *Rozwój i wzmacnianie zorganizowanych i nieformalnych form aktywności obywatelskiej oraz wolontariatu*.

1.3. Zgodność z krajowymi dokumentami strategicznymi²

Raport Polska 2030

Raport „Polska 2030. Wyzwania rozwojowe” stanowi podstawę diagnostyczną dla przygotowywanych strategii rozwoju. Wskazuje następujące wyzwania w perspektywie 2030 r.:

- 1) wzrost i konkurencyjność;
- 2) sytuacja demograficzna;
- 3) wysoka aktywność zawodowa oraz adaptacyjność zasobów pracy;
- 4) odpowiedni potencjał infrastruktury;
- 5) bezpieczeństwo energetyczno-klimatyczne;
- 6) gospodarka oparta na wiedzy i rozwój kapitału intelektualnego;
- 7) solidarność i spójność regionalna;
- 8) poprawa spójności społecznej;
- 9) sprawne państwo;
- 10) wzrost kapitału społecznego Polski.

W aspekcie rozwoju kapitału społecznego, odnoszącym się do Programu FIO, podkreślane jest rosnące znaczenie usieciowienia społeczeństwa, niosące za sobą zmianę dotychczasowych więzi społecznych. Podkreślona jest rola nowoczesnych form komunikacji masowej rewolucjonizujących komunikację publiczną.

Wzrost kapitału społecznego wymaga stymulowania wzrostu wzajemnego zaufania, naprawy infrastruktury instytucjonalnej państwa, zwiększenia troski o dobro wspólne, poprawy jakości przestrzeni i debaty publicznej, wspierania aktywności obywatelskiej – indywidualnej oraz zinstytucjonalizowanej – oraz zwiększenia roli potencjału kreatywnego i intelektualnego.

² W obecnej chwili (październik 2012) wymienione poniżej dokumenty są projektami, następuje ich sukcesywne przyjmowanie przez Komitet Stały rady Ministrów.

Szczególny nacisk powinien być kładziony na edukację obywatelską, indywidualną kreatywność i innowacyjność uczniów, pobudzenie Polski lokalnej, konsekwentną realizację zasady subsydiarności, wykorzystywanie partnerstwa publiczno-społecznego i inicjatywy lokalnej.

Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju

Celem Długookresowej Strategii Rozwoju Kraju (dalej DSRK) jest analiza oraz charakterystyka warunków niezbędnych dla rozwoju Polski w kluczowych obszarach na tle UE oraz procesów gospodarczych zachodzących w świecie. Na tej podstawie sformułowane są wnioski oraz ich przełożenie na konkretne decyzje oraz propozycje powiązanych z nimi projektów.

W DSRK przedstawiono wizję rozwojową w perspektywie do 2030 r., identyfikuje się wyzwania stojące przed gospodarką i społeczeństwem oraz trzy obszary strategiczne: konkurencyjności i innowacyjności (modernizacji), równoważenia potencjału rozwojowego regionów Polski (dyfuzji) oraz efektywności i sprawności państwa. Celem jest rozwój mierzony poprawą jakości życia Polaków (wzrost PKB na mieszkańca w relacji do najbogatszego państwa UE i zwiększenie spójności społecznej) dzięki stabilnemu, wysokiemu wzrostowi gospodarczemu, co pozwala na modernizację kraju.

W DSRK wskazano 11 celów strategicznych, od których zależy skok cywilizacyjny Polski oraz powiązane z nimi projekty do realizacji.

W części dotyczącej kapitału społecznego znajdują się cele, z których wynikają cel główny i cele szczegółowe Programu FIO, a także priorytety i kierunki działania w nich zawarte. Wśród nich wymienić można:

- 1) stworzenie sprawnego państwa jako modelu działania administracji publicznej;
- 2) wzrost społecznego kapitału rozwoju.

Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju 2020

Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju 2020 (dalej ŚSRK) jest elementem nowego systemu zarządzania rozwojem kraju, którego fundamenty zostały określone w ustawie o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz w przyjętym przez Radę Ministrów 27 kwietnia 2009 r. dokumencie *Założenia systemu zarządzania rozwojem Polski*.

W ŚSRK, odnosząc się do kluczowych decyzji zawartych w DSRK, wskazuje się strategiczne zadania państwa, których podjęcie jest konieczne w perspektywie najbliższych 10 lat, w celu wzmocnienia procesów rozwojowych. Dodatkowo zawiera ona szacunkowe wielkości potrzebnych środków finansowych. Stanowi ona bazę dla 9 strategii zintegrowanych

W ŚSRK wytyczono obszary strategiczne, w których koncentrować się będą główne działania oraz określono, jakie interwencje są niezbędne w perspektywie średniookresowej w celu przyspieszenia procesów rozwojowych. Wskazuje się również działania polegające na usuwaniu barier rozwojowych tzw. „wąskich gardeł”. ŚSRK nie rozwija wszystkich obszarów związanych z funkcjonowaniem państwa, lecz koncentruje się głównie na tych, w których powinny zostać podjęte działania wzmacniające i przyspieszające procesy rozwojowe (w tym niezbędne zmiany strukturalne).

Program FIO wpisuje się, przez swój cel główny oraz cele szczegółowe, przede wszystkim w realizację następujących celów ŚSRK:

- 1) wzmocnienie warunków sprzyjających realizacji indywidualnych potrzeb i aktywności obywatela;
- 2) rozwój kapitału ludzkiego;
- 3) integracja społeczna;
- 4) zapewnienie dostępu i określonych standardów usług publicznych.

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2011-2020

Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej jest gospodarzem drugiego obszaru Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego (dalej SRKS). Obejmuje on zagadnienia partycypacji społecznej i aktywności

obywatelskiej. W ramach tego obszaru mają być realizowane działania zmierzające do poprawy mechanizmów partycypacji społecznej i wpływu obywateli na życie publiczne.

W SRKS wskazano, że dla całości przedsięwzięć w ww. obszarze wykorzystane zostaną doświadczenia MPiPS we wspieraniu działań, w ramach Programu Operacyjnego Fundusz Inicjatyw Obywatelskich. W kolejnej perspektywie finansowej ma nastąpić kontynuacja funkcjonowania Funduszu Inicjatyw Obywatelskich, który stanowi merytoryczną i finansową formułę budowy społeczeństwa obywatelskiego jako integralnego elementu kapitału społecznego. Wyrazem tej kontynuacji jest właśnie Program FIO.

Spośród listy działań zawartych w SRKS można wyodrębnić te, które będą wspierane przez Program FIO. Należą do nich m.in.:

- 1) projekty realizowane przez organizacje społeczne w zakresie edukacji obywatelskiej;
- 2) upowszechnienie i wdrażanie rozwiązań zwiększających kontrolę społeczną nad działaniami administracji publicznej wszystkich szczebli;
- 3) stałe podnoszenie wiedzy i umiejętności przedstawicieli organizacji pozarządowych (zarządy, pracownicy) w zakresie zarządzania organizacją, a w szczególności zarządzania zasobami ludzkimi i finansami;
- 4) różne formy zachęcania obywateli do zwiększania swojej aktywności na forum publicznym;
- 5) rozwijaniu i promocji indywidualnej filantropii, wolontariatu, jak i społecznej odpowiedzialności biznesu;
- 6) wspieranie rozwoju przedsiębiorczości społecznej i innych form przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu i zawodowemu, w tym różnorodnych form samopomocy;
- 7) stworzenie rozwiązań zmierzających do wypracowania i wdrożenia systemu wsparcia dla poradnictwa prawnego i obywatelskiego;
- 8) ułatwienie działalności organizacji obywatelskich;
- 9) wsparcie dla ruchów społecznych, grup nieformalnych.

FIO został także wpisany do załącznika dot. instrumentów finansowych SRKS jako instrument pozwalający na realizację konkretnych priorytetów i kierunków działania w Strategii.

Program FIO, przez swój cel główny i cele szczegółowe, wpisuje się w realizację celu operacyjnego 2 *Poprawa mechanizmów partycypacji społecznej i wpływu obywateli na życie publiczne* oraz w mniejszym zakresie 1 *Kształtowanie postaw sprzyjających kooperacji, kreatywności oraz komunikacji*, 3 *Usprawnienie procesów komunikacji społecznej oraz wymiany wiedzy* i 4 *Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego*.

Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego

Jednym z zadań wyznaczonych przez Strategię Rozwoju Kapitału Ludzkiego (dalej SRKL) jest wydobywanie potencjałów ludzi, tak żeby mogli oni w pełni uczestniczyć w życiu społecznym, politycznym i ekonomicznym.

Wymienić można w tym aspekcie: świadczenie pracy, prowadzenie działalności gospodarczej, podnoszenie kultury bezpieczeństwa, sprawiedliwy i powszechny dostęp do opieki zdrowotnej, realizowanie się w życiu rodzinnym, aktywne spędzanie czasu wolnego, udział w życiu publicznym i politycznym oraz stały rozwój osobisty.

Główne cele SRKL zostały wpisane w poszczególne etapy życia i kariery: wczesne dzieciństwo, edukacja szkolna, edukacja na poziomie wyższym, aktywność zawodowa, uczenie się dorosłych i rodzicielstwo oraz starość.

Każdy z etapów realizowany jest przez różnorodne narzędzia. Szczególnie podkreślana jest konieczność wzmocnienia kompetencji kluczowych, społecznych i obywatelskich, rozwiązywanie problemów dzieci młodzieży w zakresie podniesienia jakości kształcenia, znaczenia edukacji obywatelskiej, wsparcia socjalnego i wczesnej interwencji, aktywizacji i integracji osób niepełnosprawnych czy osób starszych oraz wyrównywania szans grup defaworyzowanych, w tym wprowadzanie instrumentów aktywnej integracji społecznej i zawodowej przez wykorzystywanie innowacyjnych instrumentów jak np. ekonomia społeczna.

Narzędzia te znajdują odzwierciedlenie w kierunkach działań Programu FIO i mogą być realizowane za pośrednictwem tego programu.

Strategia Sprawne Państwo 2011-2020

Strategia Sprawne Państwo odpowiada na wyzwanie związane ze wzmocnieniem zaufania do instytucji publicznych. Jego źródłami mają być sprawna, efektywna, przyjazna obywatelowi administracja publiczna oraz zwiększenie przejrzystości i upraszczanie procedur administracyjnych. Obywatele natomiast mają brać aktywny udział w procesie podejmowania decyzji. Komunikacja instytucji publicznych ze społeczeństwem oraz z interesariuszami ma być traktowana jako dialog równorzędnych partnerów, a nie jednostronny przekaz. Istotna jest aktywizacja konsumentów, którzy powinni potrafić poruszać się bezpiecznie w rzeczywistości rynkowej. Działania zaproponowane w Strategii Sprawne Państwo odnoszą się m.in. do:

- 1) podniesienia skuteczności i efektywności państwa w relacjach zewnętrznych oraz wewnętrznych, w tym wzmocnienia dialogu obywatelskiego i roli konsultacji społecznych;
- 2) likwidację barier rozwoju kraju i biurokratycznych procedur administracyjnych;
- 3) usprawnienia zarządzania i świadczenia usług publicznych m.in. we współpracy z organizacjami pozarządowymi;
- 4) zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego,
- 5) rzetelności i sprawności postępowań sądowych oraz zapewnienia bezpłatnego poradnictwa prawnego i obywatelskiego.

Sprawne państwo to państwo pomocne obywatelowi (przyjazne, przejrzyste, pomocnicze, partycypacyjne), skuteczne i efektywne, charakteryzujące się wysoką aktywnością obywateli w życiu społecznym i politycznym oraz silną pozycją na arenie międzynarodowej.

Program FIO w ramach swojego celu głównego i celów szczegółowych, stanowi mechanizm wspomagający realizację konkretnych działań zaplanowanych w Strategii Sprawne Państwo.

Krajowy Program Reform na rzecz realizacji strategii „Europa 2020”

Jednym z obszarów priorytetowych w Krajowym Programie Reform (dalej KPR) jest *Aktywność dla wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu*. W ramach tego priorytetu postulowane są przedsięwzięcia mające na celu przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu przez zwiększanie szans na zatrudnienie osób defaworyzowanych na rynku pracy. Niezwykle istotną kwestią jest przeciwdziałanie ubóstwu i społecznemu wykluczeniu grup i jednostek defaworyzowanych przez inicjatywy zmierzające do wzmocnienia spójności społecznej, kształtowania świadomości obywatelskiej, pobudzania aktywności i podnoszenia kompetencji kulturowych. Jednym z instrumentów zapewniających osobom wykluczonym dostęp do usług społecznych oraz pozwalających na powrót na rynek pracy jest ekonomia społeczna.

Akcentowane jest znaczenie inwencji i innowacyjności, zarówno w aspekcie edukacyjnym (uczenie się przez całe życie), jak i współpracy szkół z otoczeniem społeczno-gospodarczym.

Program FIO przyczyni się do osiągnięcia zakładanych w ww. dokumencie rezultatów przede wszystkim w ramach realizacji projektów w Priorytecie 3: *Wzmacnianie integracji i solidarności społecznej*.

II. DIAGNOZA

2.1. Indywidualna aktywność obywatelska

2.1.1. Kapitał społeczny

Kapitał społeczny (wg Putnama) jest zjawiskiem kulturowym i obejmuje obywatelskie nastawienie członków społeczeństwa, normy społeczne wspierające działania wspólne oraz zaufanie

Postawy i relacje społeczne

Wrażliwość na dobro społeczne mimo minimalnego wzrostu w porównaniu do lat 2007 i 2009 w dalszym ciągu znajduje się na niskim poziomie. Najmniej wrażliwi są najmłodsi, mieszkańcy wsi, najbiedniejsi, z najniższym wykształceniem. Wykształcenie zatem jest jednym z czynników determinujących wrażliwość wobec dobra wspólnego. Wrażliwość na dobro wspólne rośnie wraz z nastawieniem egalitarnym i materialistycznym⁸.

Z *Diagnozy Społecznej 2011*⁹ wynika iż jedynie 14,8% badanych jest członkami „jakichś organizacji, stowarzyszeń, partii, komitetów, rad, grup religijnych, związków lub kół”. Polacy mają mało doświadczeń społecznych i obywatelskich, rozumianych poprzez działania w organizacjach, uczestnictwo w oddolnych inicjatywach społecznych czy wolontariacie. Polacy nie mają możliwości, bądź nie chcą nabywać umiejętności potrzebnych do życia w społeczeństwie obywatelskim.

2.1.2. Edukacja obywatelska i kompetencje społeczne

Polski system kształcenia charakteryzuje się przewagą kształcenia formalnego. Jednocześnie coraz istotniejszą rolę powinno pełnić uzupełniające kształcenie nieformalne i pozaformalne, które cechuje się większym stopniem szczegółowości, umożliwia nabycie praktycznych umiejętności, a ponadto odbywa się poza systemem hierarchicznego szkolnictwa.

Najbogatsza oferta kształcenia nieformalnego dostępna jest dla dzieci i młodzieży w wieku szkolnym. Głównym organizatorem tych zajęć jest szkoła (66% oferty przeznaczonej dla młodzieży). Pozostali organizatorzy to biblioteki, domy kultury, świetlice, ośrodki sportowe, kluby, parafie i przestrzenie spotkań nieformalnych (19%) oraz organizacje pozarządowe (15%). Do innych nieformalnych przestrzeni aktywizujących młodych ludzi zalicza się: kina, kawiarenki internetowe, kawiarnie i puby¹⁰. Istotną rolę odgrywa nawiązywanie współpracy między tymi podmiotami, w szczególności pomiędzy organizacjami obywatelskimi a szkołami, w zakresie edukacji obywatelskiej.

W niewielkim stopniu objęci kształceniem nieformalnym są ludzie w tzw. wieku produkcyjnym. Mogą korzystać z oferowanych przez instytucje publiczne zajęć dokształcających i aktywizujących zawodowo. Trudniej jest jednak odnaleźć w ich ofercie spójny program promujący rozwój osobowości i zainteresowań. Osoby starsze mogą się rozwijać za pośrednictwem takich instytucji, jak Uniwersytet Trzeciego Wieku, domy i kluby seniora, stowarzyszenia pomocowe organizujące wolontariat. Aktualne tendencje demograficzne i wymogi współczesnej cywilizacji skłaniają do podejmowania działań na rzecz jak najdłuższego utrzymania aktywności osób starszych zarówno w uczeniu się, jak i w życiu zawodowym. Ma to na celu zarówno podniesienie jakości życia tych osób oraz przeciwdziałanie skutkom starzenia się społeczeństwa¹¹.

W definicji zawartej w SRKS edukacja obywatelska obejmuje zorganizowane, systematyczne działania edukacyjne, które mają na celu wyposażenie młodzieży i dorosłych w wiedzę oraz umiejętności niezbędne do uczestnictwa w życiu politycznym i społecznym. Upowszechnianie i zakorzenianie postaw obywatelskich przekłada się na większe zaangażowanie członków społeczeństwa w sprawy publiczne. Specyfiką edukacji obywatelskiej jest waga własnego doświadczenia – w życiu dorosłym przebiega ona głównie poprzez praktykę (od uczestnictwa w wyborach przez aktywny udział w życiu lokalnej wspólnoty po działalność polityczną)¹². Edukacja obywatelska stanowi jeden z elementów rozwijania kompetencji społecznych obywateli. Za kluczowe kompetencje społeczne uznano w SRKS: kooperatywność, komunikatywność i kreatywność.

Już działania prowadzone w obrębie edukacji szkolnej zakładają aktywizację obywatelską uczniów,

⁸ *Ibidem*, s. 271.

⁹ *Ibidem*, s. 271-298.

¹⁰ „Biała Księga” młodzieży polskiej. Dwie prawdy o aktywności, MEN, Warszawa 2005.

¹¹ Za: Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego. Diagnoza, MKiDN, Warszawa 2012.

¹² *Ibidem*.

która ma pomóc w budowaniu poczucia wartości i wpływu na życie społeczne oraz uczyć współpracy. Wynikająca z tego założenia zmiana podstawy programowej wprowadza obowiązek realizacji uczniowskiego projektu obywatelskiego w ramach zajęć wiedzy o społeczeństwie w gimnazjum i liceum. Ponadto, w planie nauczania więcej czasu poświęca się na historię najnowszą, traktując ją jako wstęp do edukacji obywatelskiej i łącząc z wiedzą o wypracowanych instytucjach obywatelskich¹³.

Kształcenie nieformalne w duchu obywatelskości jest domeną działań organizacji pozarządowych. Realizują one szereg projektów współfinansowanych z reguły z funduszy państwowych, samorządowych i europejskich. Diagnoza w ramach SRKS identyfikuje niebezpieczeństwo „NGOizacji” aktywności obywatelskiej. Charakteryzować się ona ma zagubieniem wrażliwości społecznej, zmniejszaniem znaczenia lokalnego kontekstu dla prowadzonych działań oraz ich doraźności, która jest wynikiem niestabilności finansowania i zmian celów finansowanych projektów. Z tego względu ważnym zadaniem jest tworzenie mechanizmów wspierania edukacji obywatelskiej innej niż formalna, przy jednoczesnym monitorowaniu jakości informacji przekazywanych obywatelom.

2.1.3. Czas wolny

Czas wolny, według definicji J. Dumazediera przyjętej w badaniach UNESCO nad czasem wolnym, to czas pozostający człowiekowi po wypełnieniu przez niego wszelkich obowiązków zawodowych, domowych i szkolnych, który może być dowolnie wykorzystany na wypoczynek, rozrywkę i bezinteresowny rozwój osobowości.

Czas wolny można rozpatrywać w następujących kategoriach:

- czas dla siebie – czas do wyłącznej dyspozycji jednostki; wypełniają go różne zachowania, od bierności po wyczerpany wysiłek; ograniczają go głównie zajęcia przymusowe, sytuacja finansowa i dostępność oferty; czas dla siebie jest też czasem dla rodziny i/lub dla przyjaciół;
- czas niezorganizowany i niekontrolowany – w wypadku dzieci i młodzieży bez nadzoru dorosłych wysoko ceniony, spędzany głównie z rówieśnikami;
- czas przymusowo wolny – mają go w nadmiarze na przykład bezrobotni, dzieci i młodzież ze środowisk społecznie zaniedbanych, niepracujący, niepełnosprawni itd.; wypełniony nudą i/lub frustracją/zachowaniami negatywnymi);
- czas pozornie wolny – mają go na przykład matki na urloпах wychowawczych, emeryci i renciści, część bezrobotnych pracujących w tzw. szarej strefie, dzieci i młodzież z tzw. zorganizowanym czasem wolnym¹⁴.

Tabela 1. Czynności czasu wolnego

Czynności czasu wolnego podjęte przynajmniej raz w roku	1988	1989	1993	2001	2004	2006	2008
Wydanie przyjęcia dla znajomych/przyjaciół	65	66	55	61	61	66	66
Przeczytanie książki dla przyjemności	64	60	58	54	57	58	55
Wyjście do kina	42	25	17	33	33	33	39
Udział w imprezie sportowej	26	23	24	32	35	38	37
Wyjście z rodziną do restauracji	22	22	20	26	33	37	46
Wyjście do teatru	18	13	10	10	13	13	18
Korzystanie z Internetu w celach pozazawodowych	-	-	-	-	-	35	52
Pobyt za granicą	-	-	11	18	19	22	30
Wyjazd z rodziną na wypoczynek	-	-	-	-	-	31	38

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Za: W. Burszta, M. Duchowski, B. Fatyga, J. Nowiński, M. Pęczak, E.A. Sekuła, T. Szlendak: *Raport o stanie i różnicowaniach kultury miejskiej*, Warszawa 2009, s. 27. Raport opracowany został na zlecenie Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, jako jeden z Raportów o Stanie Kultury.

Źródło: na podstawie danych zebranych w raporcie: B. Wciórka, *Co się zmieniło w stylu życia Polaków w ostatnim dwudziestoleciu?*, CBOS, Warszawa 2009.

Z przytoczonych badań wynika, że o wiele więcej form spędzania czasu wolnego realizuje się poza domem niż w domu. Respondenci kojarzyli czas wolny (w rozumieniu czasu dla siebie) z podejmowaniem aktywności zapewniającej nie tylko bierny wypoczynek, ale też rozrywkę, kontakt z innymi ludźmi, samorealizację. Godnym podkreślenia jest fakt, że np. oglądanie telewizji czy przebywanie w domu w czasie wolnym postrzegane jest jako ostateczność.

2.1.4. Zaangażowanie w pracę społeczną

Według badania CBOS „Działalność społeczna Polaków”¹⁵ w roku 2010, podobnie jak w 2007 r., liczba osób, które w roku poprzedzającym badanie dobrowolnie i nieodpłatnie pracowały na rzecz swojej społeczności lokalnej lub potrzebujących wynosiła 20% ogółu badanych. W dalszym ciągu utrzymuje się niski procent pracujących społecznie w porównaniu z poprzednimi latami - 2003 (24%), czy 2005 (23%).

W ostatnich czterech latach minimalnie, ale systematycznie umacnia się wiara Polaków w skuteczność wspólnego działania na rzecz swojej społeczności lokalnej. Obecnie dwie trzecie ankietowanych (66%) deklaruje, że ludzie tacy jak oni działając wspólnie z innymi są w stanie rozwiązać niektóre problemy swojego środowiska, osiedla, wsi, miasta lub pomóc osobom potrzebującym.

Według *Diagnozy społecznej 2011*¹⁶ członkami jakichkolwiek organizacji, stowarzyszeń, partii, komitetów, rad, grup religijnych, związków i kół było w 2011 r. 14,8% badanych, z czego 11,6% należy tylko do jednego stowarzyszenia; 2,2% do dwóch, a 1% więcej niż dwóch; 85,2% nie należy do żadnej organizacji. W stosunku do 2003 i 2005 r. nastąpił pewien wzrost wskaźnika zrzeszania się, który utrzymuje się na niezmiennym poziomie od 2007 r.

2.1.5. Wolontariat

Wolontariat w organizacjach pozarządowych

Według badania Stowarzyszenia Klon/Jawor¹⁷ w 2010 r. 50% organizacji pozarządowych zadeklarowało, że ich działania wspierają wolontariusze. Oznacza to, że w ciągu ostatnich lat obecność wolontariatu w sektorze pozarządowym zwiększa się – w 2006 r. korzystanie z pracy wolontariuszy zadeklarowało 40% organizacji pozarządowych, w 2008 r. 44%.

Wyniki badania Głównego Urzędu Statystycznego - SOF-1 2008¹⁸ pokazują, że praca społeczna, tj. dobrowolna i bezpłatna praca wykonywana zarówno przez członków, jak i osoby niebędące członkami organizacji, wystąpiła w 78% objętych badaniem organizacji (33,2 tys. etatów przeliczeniowych). Najczęściej wykazywano pracę społeczną w stowarzyszeniach i innych organizacjach społecznych (30,5 tys. etatów przeliczeniowych), rzadziej w fundacjach (2,7%). Niepokojącym zjawiskiem jest spadek łącznego wymiaru pracy społecznej przypadającej na jedną organizację z 49,1 tys. etatów przeliczeniowych w 2005 roku do 33,3 tys. etatów przeliczeniowych w 2008 r.

Wolontariat w organach administracji publicznej

Przeprowadzone przez MPiPS 2011 r. badanie dotyczące zaangażowania wolontariuszy w administracji publicznej pozwala na opisanie skali świadczeń przez nich wykonywanych. Wybrany kryterium jest czas trwania wolontariatu w urzędach administracji publicznej różnego szczebla w podziale na poszczególne województwa.

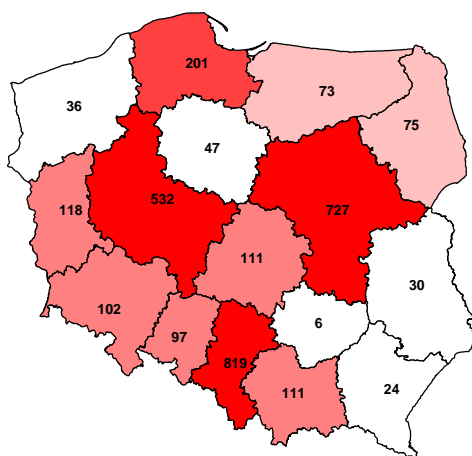
¹⁵ Por. *Działalność społeczna Polaków. Komunikat z badań*, BS/10/2010, Warszawa 2010. Nazwa badania „Aktualne problemy i wydarzenia”.

¹⁶ J. Czapiński, T. Panek, *op. cit.*, s. 271-298.

¹⁷ M. Gumkowska, J. Herbst, *Podstawowe fakty o organizacjach pozarządowych. Raport z badań 2010*, s. 54-55.

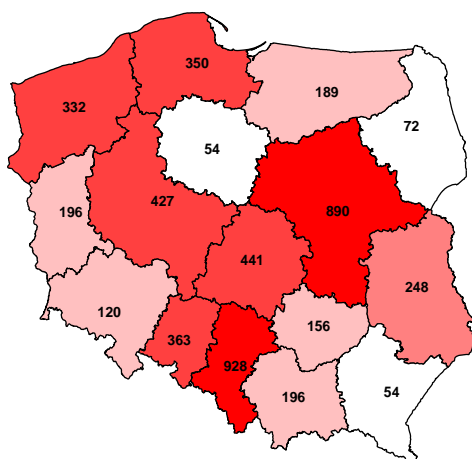
¹⁸ *Podstawowe dane o stowarzyszeniach, fundacjach i społecznych podmioty wyznaniowe w 2008 r.*, GUS, Warszawa 2010, s. 99-101.

Mapa 1. Liczba porozumień zawartych z wolontariuszami na okres poniżej 30 dni w administracji publicznej w 2011 r.

Źródło: Badanie Departamentu Pożytku Publicznego „Monitoring współpracy Urzędów i ich jednostek organizacyjnych podległych i nadzorowanych z sektorem pozarządowym za rok 2011”.

Mapa 2. Liczba porozumień zawartych z wolontariuszami na okres powyżej 30 dni w administracji publicznej w 2011 r.

Źródło: Badanie Departamentu Pożytku Publicznego „Monitoring współpracy Urzędów i ich jednostek organizacyjnych podległych i nadzorowanych z sektorem pozarządowym za rok 2011”.

2.1.6. 1% podatku na rzecz organizacji pożytku publicznego¹⁹

Od 1 stycznia 2004 r. wprowadzono do polskiego systemu podatkowego instytucję 1%. Podatnicy podatku dochodowego od osób fizycznych mogą w zeznaniu rocznym pomniejszyć należny podatek o kwotę przekazaną na rzecz opp, jednak nie więcej niż do wysokości 1% należnego podatku.

Od 2007 r. zmianie uległ sposób przekazywania środków na rzecz opp. Podatnik nie musi sam dokonywać wpłaty na rachunek wybranej opp. W składanym zeznaniu wskazuje organizację, którą chce wesprzeć, podając numer KRS, a 1% podatku przekazuje organ urzędu skarbowego.

Wniosek o przekazanie 1% podatku należnego jest integralną częścią zeznania podatkowego, w którym opodatkowanie następuje według:

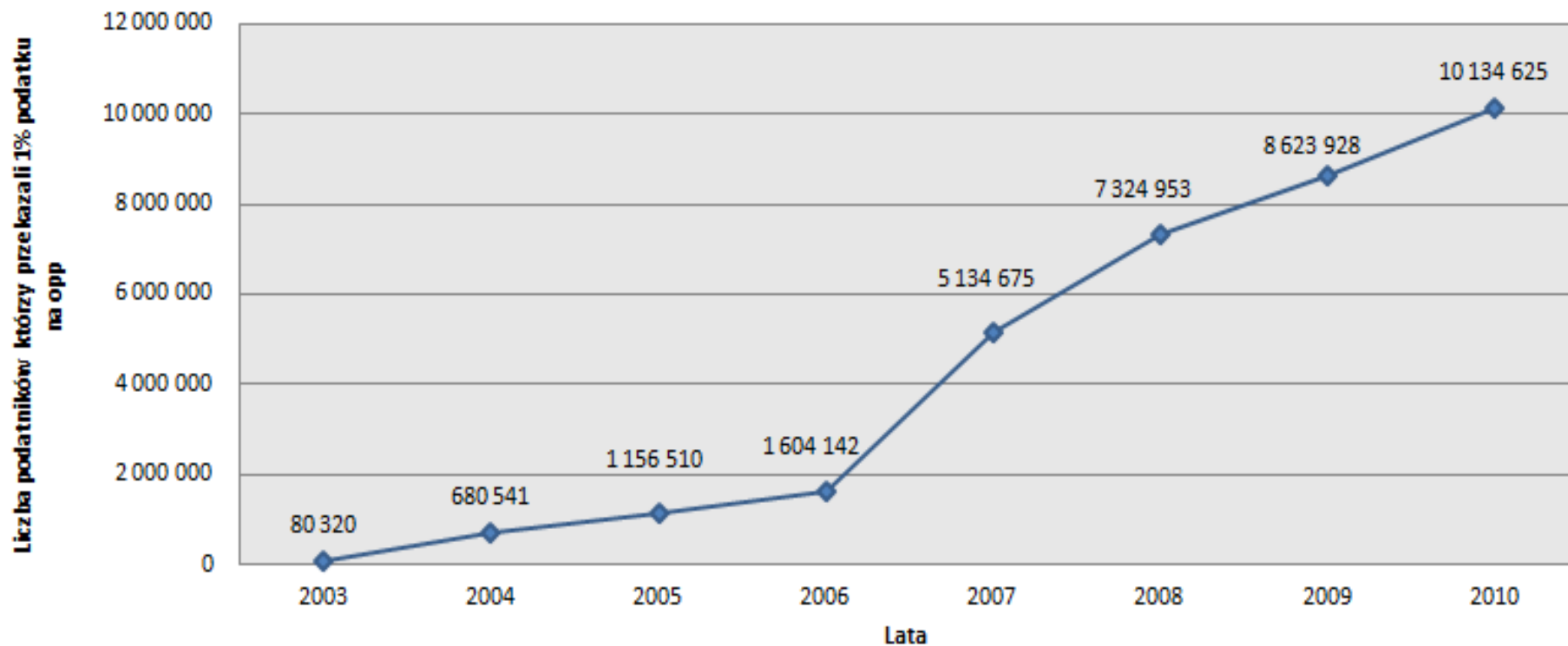
- skali podatkowej (PIT-36, PIT-37),
- jednolitej 19% stawki podatku od dochodów z działalności gospodarczej oraz z działów specjalnych produkcji rolnej (PIT-36L),
- jednolitej 19% stawki podatku od dochodów z odpłatnego zbycia akcji lub innych papierów wartościowych, lub ze sprzedaży udziałów w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością, lub ze zbycia pochodnych instrumentów finansowych (PIT-38),
- jednolitej 19% stawki podatku od dochodów uzyskanych z odpłatnego zbycia nieruchomości i praw majątkowych (PIT-39),
- ryczałtowanego podatku od przychodów ewidencjonowanych (PIT-28).

Według danych Ministerstwa Finansów zmniejszenia podatku z tytułu wpłaty na rzecz opp (1%) za 2010 r. dokonało:

- 9 504 683 podatników opodatkowanych na ogólnych zasadach tj. według progresywnej skali podatkowej (38,7 % ogółu podatników opodatkowanych na ogólnych zasadach) oraz 251 384 podatników opłacających podatek wg stawki 19% z pozarolniczej działalności gospodarczej lub działów specjalnych produkcji rolnej (63,6 % ogółu podatników opłacających ten podatek), na kwotę 385 398 000,00 zł,
- 190 797 podatników opodatkowanych w formie ryczałtu od przychodów ewidencjonowanych oraz opłacający podatek wg. stawki 19% od dochodów uzyskanych z odpłatnego zbycia nieruchomości i praw majątkowych (22,9 % ogółu podatników płacących ryczałt od przychodów ewidencjonowanych). Zmniejszenie podatku tej grupy podatników wyniosło 8 013 000,00 zł,
- 187 761 podatników opłacających podatek wg stawki 19% z odpłatnego zbycia papierów wartościowych lub pochodnych instrumentów finansowych (38,6 % ogółu podatników opłacających ten podatek), na kwotę 8 810 000,00 zł.

¹⁹ Na podstawie danych z raportów z rozliczenia podatku dochodowego od osób fizycznych oraz raportów z rozliczenia ryczałtu od przychodów ewidencjonowanych za dany rok podatkowy, publikowanych na stronie internetowej Ministerstwa Finansów (www.mofnet.gov.pl).

Wykres 2. Ogólna liczba podatników uprawnionych do złożenia wniosku o przekazanie 1% należnego podatku PIT, którzy przekazali 1% podatku na opp w latach 2003-201

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji udostępnionych Departamentowi Pożytku Publicznego w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej przez Departament Podatków Dochodowych w Ministerstwie Finansów.

2.2. Indeks Społeczeństwa Obywatelskiego

Porównanie polskich organizacji pozarządowych z podmiotami sektora obywatelskiego w innych krajach Unii Europejskiej jest niezwykle trudne i skomplikowane. Ze względu na różnice prawne, ekonomiczne i społeczne funkcjonowania sektora pozarządowego w Polsce oraz brak jednolitej metodologii badawczej, jakiegokolwiek porównanie wymagałoby przeprowadzenia analizy zawierającej interpretację wszystkich różnic w odniesieniu do poszczególnych krajów.

Dla ogólnego zobrazowania funkcjonowania polskich organizacji pozarządowych na tle innych krajów europejskich, przydatne mogą być badania *The Johns Hopkins University Institute for Policy Studies Center for Civil Society Studies*.²⁰ Drugim źródłem danych porównawczych może być corocznie realizowany *NGO Sustainability Index*²¹ – narzędzie Biura Europy i Eurazji USAID (*United States Agency for International Development*), które ocenia stopień rozwoju i zdolność przetrwania sektora pozarządowego w Europie i Eurazji. Indeks opiera się na siedmiu wymiarach sektora pozarządowego: środowisku prawnym, zdolnościach organizacyjnych, opłacalności finansowej, rzecznictwie, świadczeniu usług, infrastrukturze oraz wizerunku publicznym.

W ramach tych obszarów przyznaje się punkty od 1 do 7, gdzie 1 oznacza największą stabilność i zdolność przetrwania, a 7 – najmniejszą. Według danych z raportu za 2011 r. ogólny stopień rozwoju i zdolność przetrwania sektora pozarządowego kształtuje się w następujący sposób:

- Estonia – 2,0;
- Polska – 2,2;
- Słowacja – 2,7;
- Łotwa – 2,7;
- Czechy – 2,7;
- Litwa – 2,8;
- Rumunia – 3,5;
- Ukraina – 3,5;
- Słowenia – 3,7.

W porównaniu z innymi krajami Europy Środkowo-Wschodniej Polska ma jeden z najwyższych wskaźników stopnia rozwoju i zdolności przetrwania sektora pozarządowego. W porównaniu z 2009 r. Polska uzyskała taki sam wynik na poziomie 2,2.

2.3. Grupowa aktywność obywatelska

2.3.1. Liczba zarejestrowanych organizacji

Podstawą do określenia liczby organizacji pozarządowych w Polsce są zasoby Krajowego Rejestru Urzędowego Podmiotów Gospodarki Narodowej REGON, Głównego Urzędu Statystycznego oraz Rejestru Stowarzyszeń, Innych Organizacji Społecznych i Zawodowych, Fundacji oraz Publicznych Zakładów Opieki Zdrowotnej, Krajowego Rejestru Sądowego. Główny Urząd

²⁰ Na podstawie Nałęcz S., *Sektor non-profit*, [w:] Nałęcz S. (red.), *Gospodarka społeczna w Polsce. Wyniki badań z lat 2005-2007*. Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 2008: 162; dane dla Polski za 2005 r. na podstawie badania SOF-1, dane dla pozostałych krajów pochodzą z lat 2003-2004. Holandia – 9,2%, Irlandia – 8,1%, Belgia – 7,1%, Francja – 6,3%, Wielka Brytania – 6,0%, Austria – 5,8%, Niemcy – 4,0%, Włochy – 2,8%, Hiszpania – 2,6%, Czechy – 1,9%, Polska – 1,1%, Węgry – 1,0%, Słowacja – 0,9%.

²¹ Por. *The 2011 NGO Sustainability Index for Central and Eastern Europe and Eurasia*, United States Agency for International Development, http://transition.usaid.gov/locations/europe_eurasia/dem_gov/ngoindex/2011.

Statystyczny posiada również bazę jednostek wybieranych do badań statystycznych (BJS), powstałą w oparciu o zaktualizowany rejestr REGON.

W odniesieniu do informacji na temat podmiotów sektora pozarządowego warto zauważyć, że REGON i KRS są autonomicznymi rejestrami, które charakteryzują się brakiem spójności oraz brakiem możliwości komparatywnego zestawienia danych dotyczących zarejestrowanych podmiotów. Taki stan rzeczy spowodowany jest odmienną nomenklaturą form prawnych podlegających wpisowi do każdego z rejestrów, wynikającą z tego klasyfikacją podmiotów sektora pozarządowego, jak również różnicą w zastosowaniu systemów informatycznych rejestrujących informacje. Ponadto w rejestrze REGON znajduje się więcej podmiotów niż w rejestrze KRS, w którym podmioty kościelne i wyznaniowe figurują tylko wtedy, jeśli posiadają status organizacji pożytku publicznego. Warto również zwrócić uwagę na to, iż w REGON wpisane są organizacje, które nie prowadzą już żadnej działalności.

Według stanu na dzień 31 grudnia 2011 r. w rejestrze REGON²² zarejestrowanych było 89 888 stowarzyszeń i 12 763 fundacji, 14 271 jednostek organizacyjnych Kościoła Katolickiego, 1 508 jednostek innych kościołów i związków wyznaniowych, 3 784 organizacji społecznych oddzielnie niewymienionych, 19 175 związków zawodowych, 5 801 organizacji samorządu gospodarczego i zawodowego, 244 partii politycznych oraz 371 organizacji pracodawców²³. Tak zdefiniowany trzeci sektor liczy 147 805 zarejestrowanych podmiotów.

²² Dane z rejestru REGON według stanu na dzień 31 grudnia 2011 r. zostały udostępnione Departamentowi Pożytku Publicznego MPiPS przez Departament Udostępniania Informacji Głównego Urzędu Statystycznego.

²³ Formy prawno-organizacyjne podmiotów trzeciego sektora, wymieniane w rejestrze REGON zostały zdefiniowane w § 8 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 27 lipca 1999 r. w sprawie sposobu i metodologii prowadzenia i aktualizacji rejestru podmiotów gospodarki narodowej, w tym wzorów wniosków, ankiet i zaświadczeń, oraz szczegółowych warunków i trybu współdziałania służb statystyki publicznej z innymi organami prowadzącymi urzędowe rejestry i systemy informacyjne administracji publicznej (Dz. U. z 1999 r. Nr 69 poz. 763, z późn. zm.).

Objaśnienia do szczególnych form prawnych, w których działają podmioty trzeciego sektora:

Fundacje – podstawa prawna: ustawa z dnia 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach (Dz. U. z 1991 r. Nr 46, poz. 203, z późn. zm.).

Kościół Katolicki – w skład struktury organizacyjnej Kościoła Katolickiego wchodzi: Konferencja Episkopatu Polski; terytorialne jednostki organizacyjne Kościoła, tj. metropolie, archidiecezje, diecezje, administratury apostolskie i parafie; personalne jednostki organizacyjne Kościoła, tj. Ordynariat Polowy, kapituły, parafie personalne, konferencje wyższych przełożonych zakonnych, instytucje życia konsekrowanego (zakony), prowincje zakonów, opactwa, klasztory niezależne, domy zakonne, seminaria duchowne; uczelnie i instytuty naukowe oraz dydaktyczno-naukowe kanonicznie erygowane; inne jednostki organizacyjne Kościoła; organizacje kościelne, tj. organizacje zrzeszające osoby należące do Kościoła w celu realizacji zadań wynikających z misji Kościoła. Podstawa prawna: ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1989 r. Nr 29, poz. 154, z późn. zm.).

Inne Kościoły i związki wyznaniowe – w grupie tej ujmują się kościoły i związki wyznaniowe, które zostały wpisane do rejestru prowadzonego przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji (poprzednio Ministra – Szefa Urzędu Rady Ministrów) i uzyskały osobowość prawną. Podstawa prawna: ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (Dz. U. z 2005 r. Nr 231, poz. 1965, z późn. zm.).

Stowarzyszenia – w grupie tej ujmują się: stowarzyszenia podlegające rejestracji i ich związki, stowarzyszenia zwykłe. Podstawa prawna: ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach (Dz. U. z 2001 Nr 79, poz. 855, z późn. zm.).

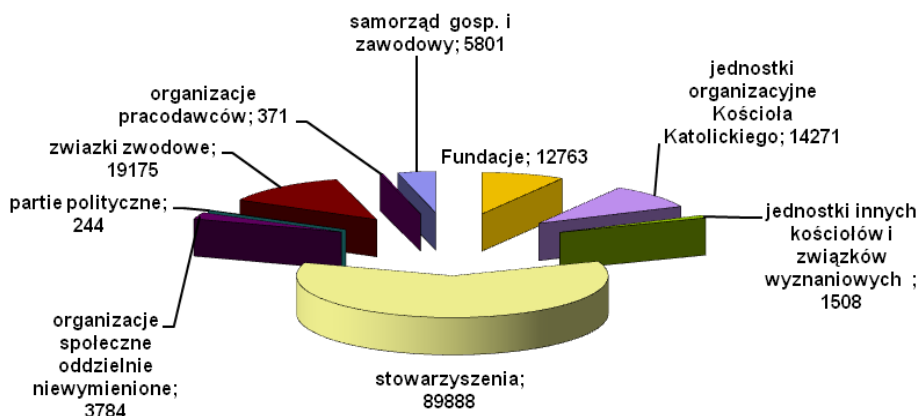
Organizacje społeczne oddzielnie nie wymienione – w grupie tej ujmują się organizacje społeczne działające w oparciu o ustawy lub umowy międzynarodowe, z mocy których powstały, nie ujęte w grupach: „Stowarzyszenia” i „Partie polityczne”. Organizacjami społecznymi ujmowanymi w tej grupie są np. Polski Czerwony Krzyż, Polski Związek Łowiecki.

Partie polityczne – partia polityczna jest organizacją społeczną stawiającą sobie za cel udział w życiu publicznym, w szczególności przez wywieranie wpływu na kształtowanie polityki państwa i sprawowanie władzy. Uzyskuje osobowość prawną z chwilą zgłoszenia do ewidencji partii politycznych prowadzonej przez Sąd Wojewódzki w Warszawie. Podstawa prawna: ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych (Dz. U. 1997 Nr 98 poz. 604, z 2011 r. Nr 155, poz. 924).

Związki zawodowe – w grupie tej ujmują się: związki zawodowe działające z mocy ustawy z dnia 23 maja 1991 r. o związkach zawodowych (Dz. U. 2001 nr 79, poz. 854, z późn. zm.). Są nimi: zakładowe i międzyzakładowe związki zawodowe, ogólnokrajowe zrzeszenia związków zawodowych (federacje) – tworzone przez związki zawodowe, ogólnokrajowe związki zawodowe, ogólnokrajowe organizacje międzyzwiązkowe (konfederacje) – tworzone przez ogólnokrajowe związki zawodowe i zrzeszenia związków zawodowych, związki zawodowe rolników indywidualnych

Dane zgromadzone w systemie REGON wskazują, że organizacje pozarządowe najczęściej przybierały formę prawną stowarzyszeń, fundacji, jednostek kościołów i związków wyznaniowych oraz związków zawodowych, natomiast najmniej liczną grupę zarejestrowanych podmiotów stanowiły partie polityczne oraz organizacje pracodawców.

Wykres 3. Liczba podmiotów sektora pozarządowego w podziale na szczególne formy prawne, REGON, w 2011 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji udostępnionych Departamentowi Pożytku Publicznego MPiPS przez Departament Udostępniania Informacji Głównego Urzędu Statystycznego.

Dla porównania, wg stanu na dzień 31 grudnia 2011 r. w rejestrze stowarzyszeń, innych organizacji społecznych i zawodowych, fundacji oraz publicznych zakładów opieki zdrowotnej w ramach KRS²⁴ wpisane było 62 795 stowarzyszeń, 12 783 fundacji, 520 organizacji rzemieślniczych, 4 477 społeczno-zawodowych organizacji rolników, 12 związków zawodowych rolników indywidualnych, 128 jednostek samorządów zawodowych innych przedsiębiorców, 37 innych organizacji przedsiębiorców, 377 izb gospodarczych, 7 712 związków zawodowych, 424 organizacje pracodawców, 6 675 stowarzyszeń kultury fizycznej i związków sportowych, 90 innych organizacji społecznych lub zawodowych, 532 osoby prawne i inne jednostki organizacyjne będące organizacjami pożytku publicznego²⁵.

działające z mocy ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. o związkach zawodowych rolników indywidualnych (Dz. U. z 2009 r. Nr 20, poz. 106, z późn. zm.).

Organizacje pracodawców – w grupie tej ujmują się: związki pracodawców oraz federacje i konfederacje związków pracodawców. Podstawa prawna: ustawa z dnia 23 maja 1991 r. o organizacjach pracodawców (Dz. U. z 1991 r. Nr 55, poz. 235, z późn. zm.).

Samorząd gospodarczy i zawodowy – w grupie tej ujmują się: izby gospodarcze, Izbę Ubezpieczeń, samorząd rzemiosła, samorząd zawodowy, Krajową Radę Spółdzielczą, związki rewizyjne spółdzielni, związki gospodarcze spółdzielni, samorząd lekarzy, samorząd pielęgniarek i położnych, samorząd aptekarski, samorząd lekarzy weterynarii, samorząd biegłych rewidentów, samorząd rzeczników patentowych, samorząd notariuszy, samorząd maklerów i doradców, adwokaturę, samorząd radców prawnych, społeczno-zawodowe organizacje rolników..

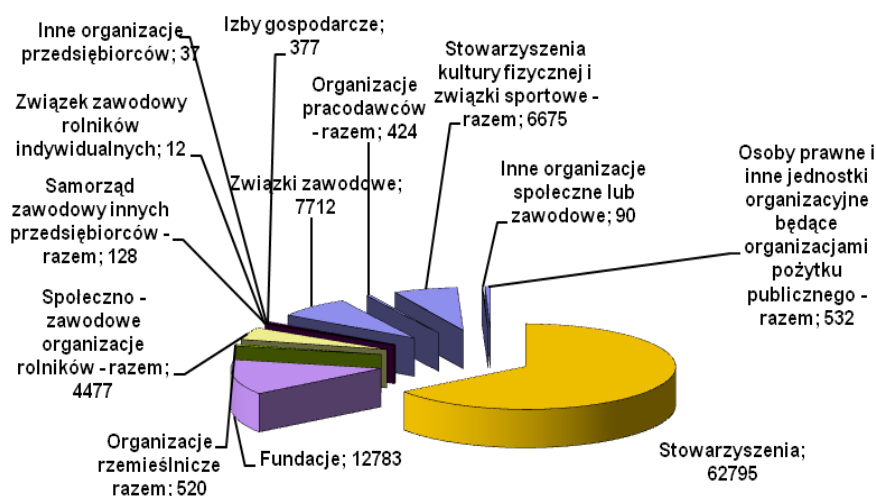
²⁴ Na podstawie informacji udostępnionych Departamentowi Pożytku Publicznego MPiPS przez Departament Centrum Ogólnopolskich Rejestrów Sądowych i Informatyzacji Resortu Ministerstwa Sprawiedliwości.

²⁵ Formy prawne organizacji pozarządowych, podlegające wpisowi do rejestru stowarzyszeń, innych organizacji społecznych i zawodowych, fundacji oraz publicznych zakładów opieki zdrowotnej Krajowego Rejestru Sądowego oraz podmioty zaliczane do poszczególnych form prawnych, na podstawie danych otrzymanych z Departamentu Centrum Ogólnopolskich Rejestrów Sądowych i Informatyzacji Resortu w Ministerstwie Sprawiedliwości:

Stowarzyszenie – w grupie tej ujmują się: stowarzyszenia i terenowe jednostki organizacyjne stowarzyszeń posiadające osobowość prawną; związki stowarzyszeń.

Fundacje.

Wykres 4. Liczba podmiotów sektora pozarządowego w podziale na formy prawne, KRS, 2011 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie zaktualizowanych informacji udostępnionych Departamentowi Pożytku Publicznego MPiPS przez Departament Centrum Ogólnopolskich Rejestrów Sądowych i Informatyzacji Resortu Ministerstwa Sprawiedliwości.

Ogółem na koniec 2011 r. w KRS zarejestrowane było 96 562 podmiotów zaliczanych do sektora pozarządowego. Wśród nich dominowały podmioty posiadające formę prawną stowarzyszeń, fundacji, związków zawodowych oraz stowarzyszeń kultury fizycznej i związków sportowych. Zestawienie liczby organizacji pozarządowych ujętych w rejestrze REGON według stanu na dzień 31 grudnia 2011 r. z danymi dostępnymi w tym rejestrze z lat poprzednich pokazuje wyraźną tendencję wzrostową. W kwietniu 2004 r. sektor pozarządowy liczył blisko 109 000 podmiotów. W przeciągu roku ich liczba zwiększyła się o ponad 6% i w grudniu 2005 r. wynosiła ponad 116 000. W 2006 r. nastąpił przyrost o prawie 7% i pod koniec tego roku liczba organizacji pozarządowych wynosiła 123 599. W kolejnym roku (2007) nastąpił przyrost o 5% i pod jego koniec liczba organizacji pozarządowych wynosiła 129 220. W 2008 r. w porównaniu z 2007 r.

Organizacje rzemieślnicze – w grupie tej ujmuję się: cechy rzemieślnicze; izby rzemieślnicze; Związek Rzemiosła Polskiego.

Spoleczno-zawodowe organizacje rolników – w grupie tej ujmuję się: kółka rolnicze; rolnicze zrzeszenia branżowe; związki rolników, kółek i organizacje rolniczych; związki rolniczych zrzeszeń branżowych.

Związek zawodowy rolników indywidualnych.

Samorząd zawodowy innych przedsiębiorców – w grupie tej ujmuję się: Zrzeszenie Handlu i Usług; Zrzeszenie Transportu; Ogólnokrajową Reprezentację Zrzeszeń Handlu i Usług; Ogólnokrajową Reprezentację Zrzeszeń Transportu.

Inne organizacje przedsiębiorców.

Izby gospodarcze.

Związki zawodowe – w grupie tej ujmuję się: związki zawodowe lub jednostki organizacyjne, związki zawodowe posiadające osobowość prawną; ogólnokrajowe związki międzybranżowe; ogólnokrajowe zrzeszenia międzybranżowe.

Organizacje pracodawców – w grupie tej ujmuję się: związki pracodawców, federacje i konfederacje związków pracodawców.

Stowarzyszenia kultury fizycznej i związki sportowe – w grupie tej ujmuję się: stowarzyszenia kultury fizycznej, związki sportowe, polskie związki sportowe, stowarzyszenia kultury fizycznej o zasięgu ogólnokrajowym.

Inne organizacje społeczne lub zawodowe.

Osoby prawne i inne jednostki organizacyjne będące organizacjami pożytku publicznego – w grupie tej ujmuję się: nieposiadające osobowości prawnej organizacje pożytku publicznego; inne osoby prawne będące organizacjami pożytku publicznego, Kościelna osoba prawna będąca opp; nieposiadająca osobowości prawnej instytucja kościelna będąca opp.

liczba podmiotów trzeciego sektora wzrosła o 2,75%, w 2009 r. o kolejne 3,06% , w 2010 r. o 4%, a w 2011 r. o 3,5% .

Również dane z KRS wskazują na rozwój sektora pozarządowego. Pod koniec grudnia 2005 r. liczba zarejestrowanych organizacji pozarządowych wynosiła 63 783 podmioty. W 2006 r. zwiększyła się o 7% i na dzień 31 grudnia 2006 r. wynosiła 68 173. Natomiast w kolejnym roku nastąpił przyrost o 6% i pod koniec 2007 r. liczba organizacji wynosiła 72 564, natomiast pod koniec 2008 r. liczba organizacji wzrosła o 5% do 76 361. Rok 2009 przyniósł kolejny przyrost o 7%, w grudniu 2009 r. liczba organizacji pozarządowych wyniosła 81 619, a w 2010 r. odnotowano kolejny przyrost o 5%, liczba organizacji pozarządowych wyniosła 85 915. Rok 2011 przyniósł kolejny przyrost (aż o 11%), liczba zarejestrowanych organizacji pozarządowych wyniosła 96 562.

Zróżnicowanie regionalne organizacji pozarządowych

O heterogeniczności trzeciego sektora w Polsce świadczy nie tylko forma prawna tworzących go podmiotów, ale także ich rozmieszczenie terytorialne.

Spośród wszystkich organizacji pozarządowych zarejestrowanych w 2011 r. w rejestrze REGON, najwięcej – 22 530 zlokalizowanych było w województwie mazowieckim. Pod względem liczebności funkcjonujących podmiotów trzeciego sektora za województwem mazowieckim uplasowały się kolejno województwo śląskie (14 360), wielkopolskie (13 559) oraz małopolskie (12 872). Natomiast wśród województw z najmniejszą liczbą zarejestrowanych organizacji należy wymienić województwo lubuskie (3 798), a także województwo opolskie (4 033).

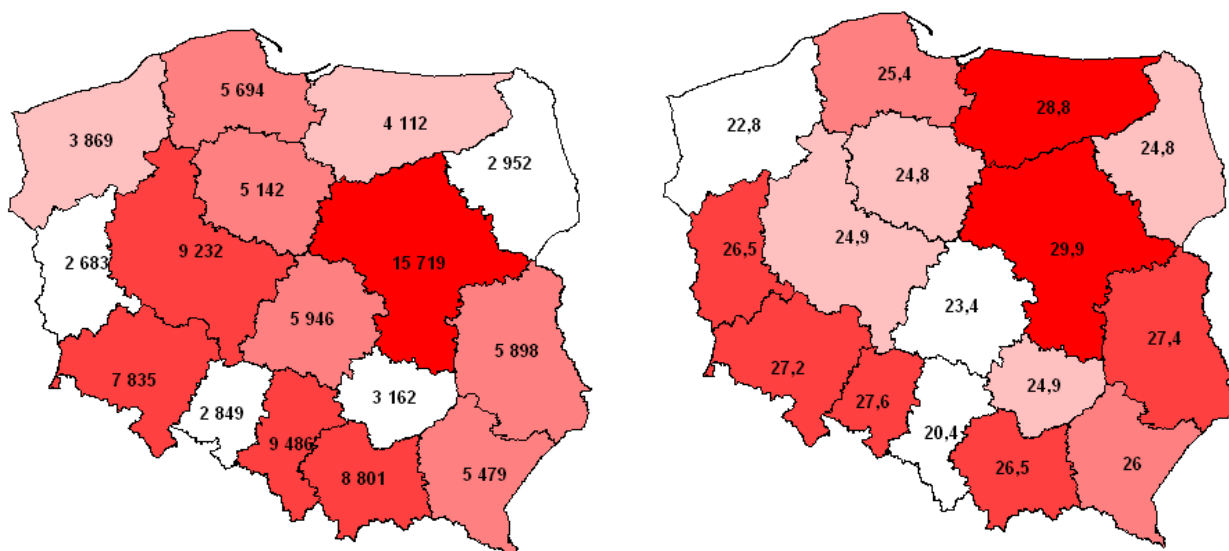
Z kolei, w przeliczeniu na 10 tysięcy mieszkańców, najwięcej podmiotów trzeciego sektora funkcjonowało w województwie mazowieckim (42,9) i warmińsko-mazurskim (42,2). Stosunkowo dużo podmiotów trzeciego sektora można wskazać też w województwach tzw. „ściany wschodniej” (tzn. podlaskim, lubelskim oraz podkarpackim). Najmniej zaś w regionie śląskim (30,9)²⁶ (Mapa 3).

Pomimo różnic w rejestrowaniu podmiotów w rejestrach REGON i KRS oraz wynikających z tego m.in. dużych dysproporcji w odniesieniu do liczby zarejestrowanych jednostek, istnieje podobieństwo w zakresie rozkładu terytorialnego zarejestrowanych organizacji pozarządowych. Według KRS, najwięcej instytucji sektora pozarządowego zlokalizowanych było w województwach: mazowieckim (15 719 podmiotów), wielkopolskim (9 232), śląskim (9 486). Natomiast najmniej organizacji funkcjonowało w województwach lubuskim (2 683), opolskim (2 849) i podlaskim (2 952) oraz świętokrzyskim (3 162).

W przeliczeniu na 10 tysięcy mieszkańców najwięcej podmiotów trzeciego sektora zarejestrowano na terenie województw mazowieckiego (29,9%), warmińsko-mazurskiego (28,8%), lubelskiego (27,4%) oraz wielkopolskiego (24,9%). Najmniej zaś w województwie śląskim (20,4%) (Mapa 4).

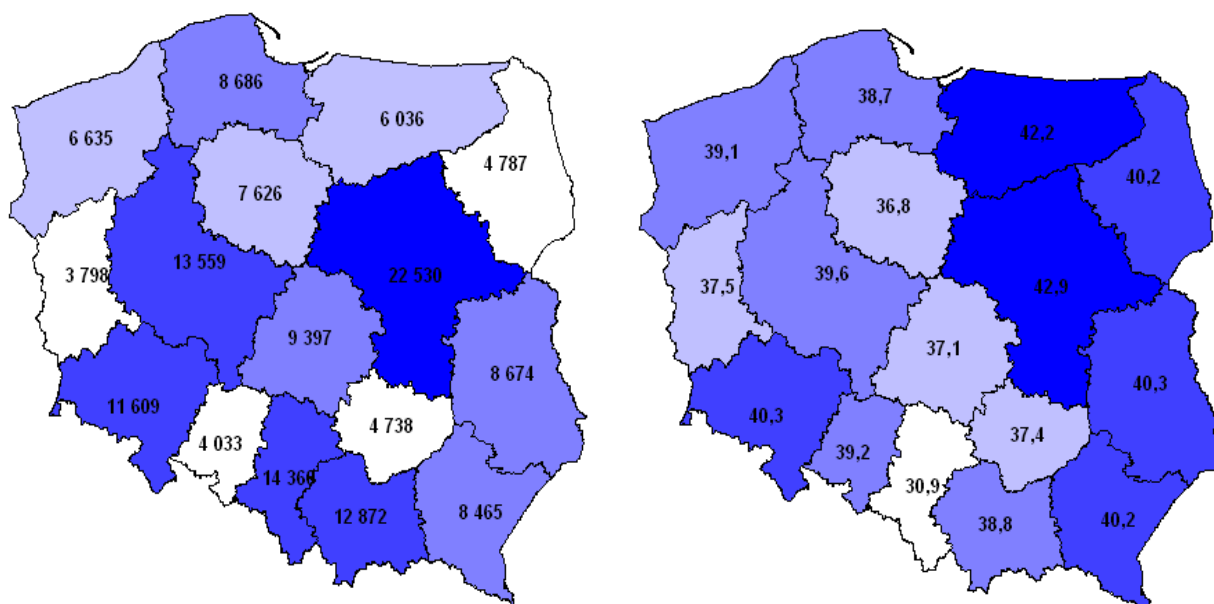
²⁶ Dane o strukturze ludności wg stanu na 31 grudnia 2010 r. *Ludność. Stan i struktura w przekroju terytorialnym*, GUS, Warszawa 2011.

Mapa 3. Liczba podmiotów trzeciego sektora w podziale na województwa w liczbach bezwzględnych oraz w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców, KRS 2011 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie zaktualizowanych informacji udostępnionych Departamentowi Pożytku Publicznego MPiPS przez Departament Centrum Ogólnopolskich Rejestrów Sądowych i Informatyzacji Resortu Ministerstwa Sprawiedliwości.

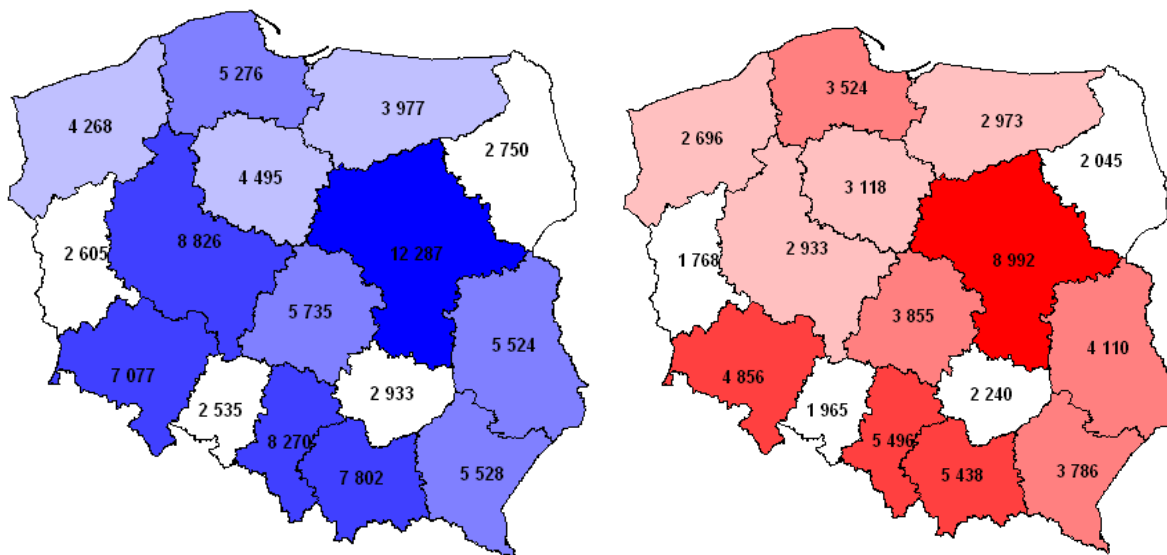
Mapa 4. Liczba podmiotów trzeciego sektora w podziale na województwa w liczbach bezwzględnych oraz w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców, KRS, 2011 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji udostępnionych Departamentowi Pożytku Publicznego. MPiPS przez Departament Udostępniania Informacji Głównego Urzędu Statystycznego.

Podstawowymi i najbardziej rozpowszechnionymi formami trzeciego sektora są stowarzyszenia i fundacje. Poniżej zaprezentowane jest ich rozmieszczenie w ujęciu wojewódzkim (Mapa 5). Najliczniejszą grupę podmiotów, wg danych zawartych w rejestrze REGON w 2011 r., stanowiły stowarzyszenia. Najwięcej stowarzyszeń zostało zarejestrowanych w województwie mazowieckim (12 287), natomiast najmniej funkcjonowało w województwie opolskim (2 535) oraz lubuskim (2 605).

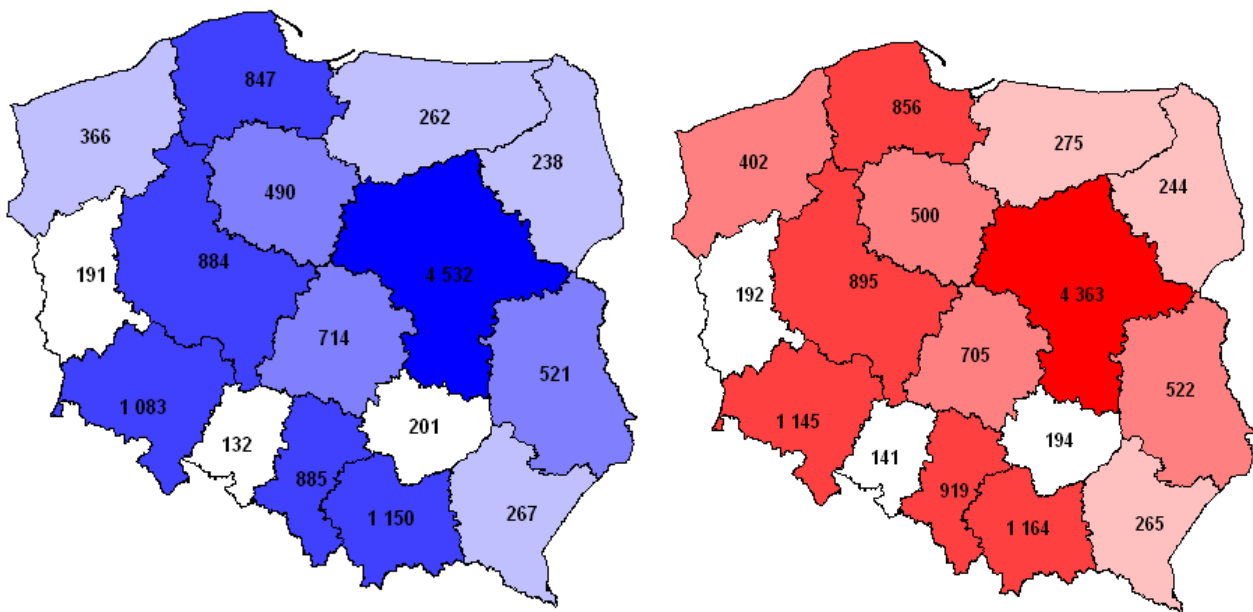
Mapa 5. Liczba stowarzyszeń zarejestrowanych w rejestrze REGON oraz w KRS w 2011 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie zaktualizowanych informacji udostępnionych Departamentowi Pożytku Publicznego MPiPS przez Departament Udostępniania Informacji Głównego Urzędu Statystycznego oraz Departament Centrum Ogólnopolskich Rejestrów Sądowych i Informatyzacji Resortu Ministerstwa Sprawiedliwości.

Podobne rozmieszczenie regionalne charakteryzowało, liczącą 12 763 podmiotów, grupę fundacji. Zdecydowanie najwięcej fundacji (4 532) zarejestrowano w województwie mazowieckim, zaś najmniejszą liczbę (132) odnotowano w województwie opolskim. Podmioty klasyfikowane w KRS jako stowarzyszenia oraz fundacje występowały w największej liczbie w województwie mazowieckim (odpowiednio 8 992 i 4 363). Najmniejszą liczbę stowarzyszeń zarejestrowano na terenie województwa lubuskiego (1 768), natomiast najmniej fundacji funkcjonowało w województwie opolskim (141).

Mapa 6. Liczba fundacji zarejestrowanych w rejestrze REGON oraz w KRS w 2011 r., w podziale na województwa

Źródło: opracowanie własne na podstawie zaktualizowanych informacji udostępnionych Departamentowi Pożytku Publicznego MPiPS przez Departament Udostępniania Informacji Głównego Urzędu Statystycznego oraz Departament Centrum Ogólnopolskich Rejestrów Sądowych i Informatyzacji Resortu Ministerstwa Sprawiedliwości.

2.3.2. Pola działania organizacji pozarządowych

Według badania SOF-1 z 2010 r.²⁷ najważniejsze dziedziny działalności statutowej fundacji, stowarzyszeń i innych organizacji społecznych to²⁸:

- 1) sport, turystyka, rekreacja, hobby – tę dziedzinę wskazywało 32% podmiotów;
- 2) pomoc społeczna i humanitarna, ratownictwo – 27%;
- 3) kultura i sztuka – 12%;
- 4) edukacja i wychowanie oraz działalność naukowo-badawcza – 9%;
- 5) ochrona środowiska – 4%;
- 6) ochrona zdrowia – 4%;
- 7) rozwój lokalny w wymiarze społecznym i ekonomicznym – 4%;
- 8) wsparcie dla instytucji, organizacji pozarządowych i inicjatyw obywatelskich – 2%;
- 9) rynek pracy, aktywizacja zawodowa – 1%.

2.3.3. Środowisko prawne działań III sektora w Polsce

Zgodnie z art. 12 Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r., nr 78, poz. 483, z późn. zm) Rzeczpospolita Polska zapewnia wolność tworzenia i działania stowarzyszeń, ruchów obywatelskich, innych dobrowolnych zrzeszeń oraz fundacji. Już preambuła Konstytucji wskazuje jako prawo podstawowe poszanowanie wolności i sprawiedliwości, współdziałanie władz, dialog społecznym oraz na zasadę pomocniczości umacniającą uprawnienia obywateli i ich wspólnot. Jednocześnie art. 58 ustawy zasadniczej zapewnia każdemu wolność zrzeszania się,

²⁷ Na podstawie informacji przekazanych przez Główny Urząd Statystyczny, Departament Badań Społecznych i Warunków Życia oraz Urząd Statystyczny w Krakowie (wstępne wyniki badania SOF-1, 2010).

²⁸ Klasyfikacja dziedzin i pól działalności statutowej organizacji pozarządowych zastosowana w badaniu SOF-1 2010 spójna z Międzynarodową Klasyfikacją Działalności Organizacji Non-Profit (INCPO).

a o tym, czy organizacja pozarządowa może zostać zarejestrowana, czy też jej działalność jest zakazana orzeka sąd.

Podstawowym aktem prawnym określającym relacje między organizacjami pozarządowymi i organami władzy publicznej jest ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Jako akt o charakterze ustrojowym ustawa ta jest regulacją ogólną, odnoszącą się do wszystkich podmiotów prowadzących działalność społecznie użyteczną, niezależnie od formy prawnej, w jakiej one działają. Ustawa precyzuje zasady i formy współpracy III sektora z administracją publiczną, oparte na transparentności, partnerstwie i uczciwej konkurencji zarówno przy konsultacjach kluczowych dla sektora aktów prawnych, wzajemnym informowaniu się oraz przede wszystkim zlecaniu realizacji zadań publicznych. Współpracę tę wzmacnia konstytucyjna zasada wyrażona w art. 63 Konstytucji, zgodnie z którą każdy ma prawo składać petycje, wnioski i skargi w interesie publicznym, własnym lub innej osoby za jej zgodą do organów władzy publicznej oraz do organizacji i instytucji społecznych w związku z wykonywanymi przez nie zadaniami zleconymi z zakresu administracji publicznej.

W realizacji statutowych celów organizacji przy dochodzeniu powyższych praw pomaga ustawa z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (Dz. U. z 2001 r., nr 112 poz. 1198, z późn. zm.), a także kodeksy postępowania karnego, cywilnego i administracyjnego, przewidujące możliwość uczestnictwa w poszczególnych procedurach na prawach strony.

Obywatele zawiązujący organizacje pozarządowe mają do wyboru skorzystanie z wielu form prawnych, dobieranych w zależności od charakteru działalności, która ma być prowadzona, jej celów, a także posiadanych zasobów kadrowych i finansowych. Spośród nich największą popularnością cieszą się stowarzyszenia tworzone na podstawie przepisów ustawy Prawo o stowarzyszeniach oraz fundacje działające na podstawie ustawy o fundacjach. Tworzenie stowarzyszeń ustawodawca przewidział celem umożliwienia obywatelom równego, bez względu na przekonania, prawa czynnego uczestniczenia w życiu publicznym i wyrażania zróżnicowanych poglądów oraz realizacji indywidualnych zainteresowań. Fundacje z kolei zawiązuje się do realizacji zgodnych z podstawowymi interesami Rzeczypospolitej Polskiej celów społecznie lub gospodarczo użytecznych, w szczególności takich, jak: ochrona zdrowia, rozwój gospodarki i nauki, oświata i wychowanie, kultura i sztuka, opieka i pomoc społeczna, ochrona środowiska oraz opieka nad zabytkami. Nie ulega jednak wątpliwości, że podmioty te powstają w celu realizacji wszelkich zadań mieszczących się w sferze pożytku publicznego.

Mówiąc o formach prawnych działających w ramach III sektora nie można też zapominać o kilkuset innych podmiotach, które są tworzone w oparciu o przepisy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, o stosunku Państwa do innych kościołów i związków wyznaniowych oraz o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, których cele statutowe obejmują prowadzenie działalności pożytku publicznego.

2.3.4. Formy i zasięg działań organizacji pozarządowych

Według badań Stowarzyszenia Klon/Jawor²⁹, 69% organizacji pozarządowych prowadzi działalność bezpośrednią do swoich członków, podopiecznych lub klientów, jedna czwarta (26%) dystrybuuje uzyskiwane fundusze lub zasoby materialne, wspierając osoby indywidualne lub organizacje. Dodatkowo ponad jedna trzecia (37%) organizacji podejmuje działania nakierowane na kooperacje z innymi podmiotami czy jednej czwartej (28%) organizacji działania mają na celu wpływ na istniejące uregulowania, dotacje czy plany.

Aspekt wielkości miejscowości, w której działa dana organizacja jest nie do przecenienia, otóż im większe miasto, tym więcej form działania jest wykorzystywanych.

²⁹ M. Gumkowska, J. Herbst, *op. cit.*, s. 36.

2.3.5. Finanse organizacji

Według danych z badania SOF-1 za 2010 r. 41% organizacji pozarządowych wykazało przychody poniżej 10 tys. zł. Aż 37% badanych organizacji wykazało przychody pomiędzy 10 tys. zł a 100 tys. zł., w przypadku 17% organizacji przychód ulokowany został w przedziale od 100 tys. zł do 1 mln złotych.

Średnia wysokość rocznych przychodów, obliczona dla wszystkich badanych organizacji wyniosła 247 tys. złotych, jednak w połowie organizacji roczny przychód nie przekroczył 17 tys. złotych.

2.3.6. Źródła przychodów

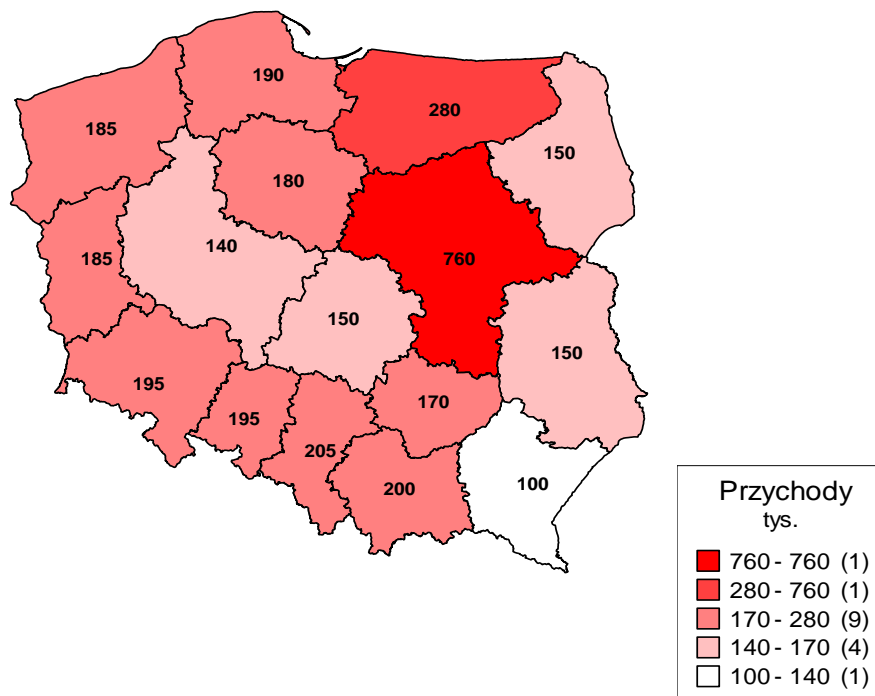
W 2009 r. organizacje pozarządowe korzystały z następujących źródeł finansowania³⁰:

- 1) składki członkowskie – 61%;
- 2) źródła samorządowe (gminy, powiatu, samorządu woj.) – 51%;
- 3) darowizny od osób fizycznych – 37%;
- 4) darowizny od instytucji i firm – 34%;
- 5) źródła rządowe (ministerstw, agencji rządowych, województw) – 23%;
- 6) dochody z przekazania 1% - 17%;
- 7) odsetki bankowe, zyski z kapitału żelaznego, udziały i akcje – 14%;
- 8) opłaty w ramach odpłatnej działalności statutowej – 10%;
- 9) wsparcie od krajowych organizacji pozarządowych – 10%;
- 10) przychody ze zbiórek publicznych, akcji charytatywnych – 10%;
- 11) środki z Unii Europejskiej – 9%;
- 12) inne źródła – 7%;
- 13) dochody z działalności gospodarczej – 6%;
- 14) zagraniczne programy pomocowe poza UE – 5%;
- 15) dochody z majątku, np. wynajmu lokali, sprzętu itp. – 4%;
- 16) dotacje od oddziału tej samej organizacji – 3%;
- 17) wsparcie zagranicznych organizacji pozarządowych – 3%.

W porównaniu z poprzednimi latami nie odnotowano znaczących zmian w dominujących źródłach przychodu, ani w częstości korzystania ze środków rządowych, samorządowych, działalności gospodarczej i odpłatnej działalności statutowej organizacji. Zauważalnie częściej deklarowano przychody ze składek, odpisów z 1%, akcji charytatywnych, kampanii i zbiórek publicznych. Z drugiej strony zmniejszyła się popularność darowizn od instytucji i firm.

³⁰ *Ibidem*, s. 76.

Mapa 7. Średnia wysokość przychodów organizacji pozarządowych objętych badaniem SOF-1 według województw – 2008 r.

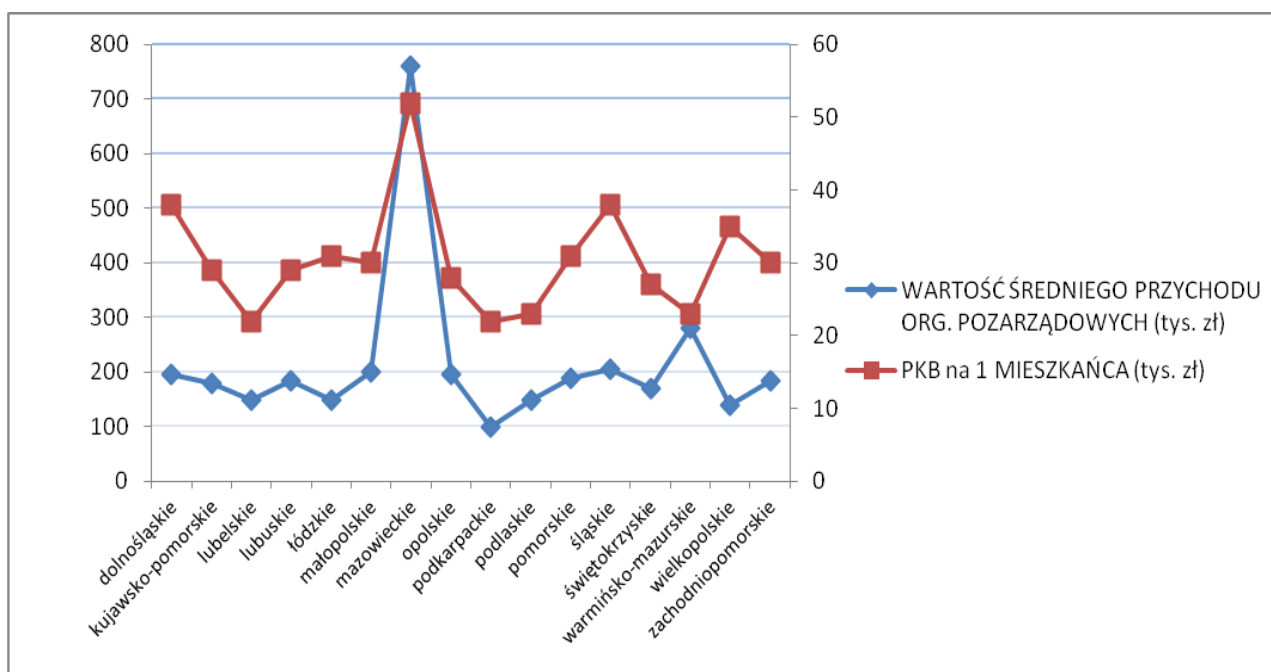

Źródło: opracowanie własne, dane SOF-1 (2008) Głównego Urzędu Statystycznego.

Na podstawie badania SOF-1 z 2008 r.³¹ na przedstawionej powyżej mapie zróżnicowania średniego przychodu organizacji pozarządowych w województwach, widocznie przoduje województwo mazowieckie, gdzie średnie przychody organizacji przewyższają nawet wartość produktu krajowego brutto na 1 mieszkańca w cenach bieżących. Porównując średnią wartość przychodu organizacji pozarządowych w województwach z PKB na 1 mieszkańca, można zauważyć, iż województwa warmińsko-mazurskie, świętokrzyskie, podkarpackie, podlaskie i lubelskie są w dalszym ciągu mniej rozwinięte gospodarczo jednak patrząc na średnią przychodów powyższych organizacji pozarządowych w tych regionach, nie widać różnicy w stosunku do lepiej rozwiniętych regionów. (Wykres nr 5).

³¹ Podstawowe dane o stowarzyszeniach..., op. cit., s. 183. Dane pochodzą z badania SOF-1 z 2008 r. w związku z brakiem danych pochodzących ze sprawozdania SOF-1 z 2010 r.

Wykres 5. Wartość średniego przychodu organizacji pozarządowych (tys. zł) w porównaniu do PKB na 1 mieszkańca (tys. zł)

Źródło: opracowanie własne.

Przeciętne przychody organizacji prowadzących działalność pożytku publicznego, w 2008 r. wyniosły 577,5 tys. zł.

2.3.7. Zarządzanie finansami

W zakresie zarządzania finansami można zaobserwować wzrost profesjonalizmu działań organizacji pozarządowych. Wyniki badania Stowarzyszenia Klon/Jawor³² wykazują, że 11% organizacji w ogóle nie prowadzi księgowości (tj. 7% mniej w porównaniu z danymi z 2006 roku). Wśród tych, które ją prowadzą, 20% zleca to zadanie na zewnątrz (ok. 10% mniej niż w 2006 r.). Kolejne 21% deklaruje, że księgowość prowadzi u nich osoba nieposiadająca formalnych uprawnień do prowadzenia rachunków, np. będąca członkiem organizacji lub przedstawicielem jej władz, jednak w przypadku aż 34% księgowość prowadzi osoba posiadająca formalne uprawnienia.

2.3.8. Potrzeby organizacji pozarządowych

Na pytanie, na co organizacje pozarządowe przeznaczyłyby dodatkowe, wolne środki finansowe odpowiedziano:³³

- 1) zakup sprzętu – 36%;
- 2) promocja, reklama – 31%;
- 3) wkład własny do projektów – 30%;
- 4) podniesienie kwalifikacji pracowników lub wolontariuszy – 22%;
- 5) poszerzenie pakietu usług, produktów – 20%;
- 6) zakup sprzętu biurowego, komputerów – 17%;
- 7) powiększenie lub remont lokalu – 14%;
- 8) pozyskanie nowych członków – 13%;
- 9) zatrudnienie lub skorzystanie z usług specjalisty – 12%;
- 10) zatrudnienie dodatkowych pracowników – 12%;

³² M. Gumkowska, J. Herbst, *op. cit.*, s. 136-137.

³³ *Ibidem*, s. 149. Procenty nie sumują się do 100, ponieważ organizacje wskazywały wszystkie możliwości.

- 11) wynajmem lokalu – 10%;
- 12) zakup oprogramowania komputerowego – 6%;
- 13) rozpoczęcie lub inwestycja w działalność gospodarczą – 5%;
- 14) inwestycja w obligacje, lokaty, akcje – 2%.

2.3.9. Współpraca organizacji pozarządowych z administracją publiczną

Przeprowadzone przez Departament Pożytku Publicznego MPiPS autorskie badanie *Monitoring współpracy organów administracji publicznej z sektorem pozarządowym* wykazało, że w 2010 r. dominująca liczba jednostek administracji publicznej (2 070) współpracowała finansowo i pozafinansowo z organizacjami pozarządowymi oraz stowarzyszeniami jednostek samorządu terytorialnego i podmiotami kościelnymi i wyznaniowymi, co stanowiło 80,08% ogółu zbadanych instytucji.

a) Współpraca finansowa

W 2011 r. administracja publiczna bez względu na tryb zlecenia realizacji zadań publicznych oraz formę (powierzenie lub wspieranie) otrzymała 98 867 ofert od organizacji pozarządowych oraz stowarzyszeń jednostek samorządu terytorialnego i podmiotów kościelnych i wyznaniowych. Zawarto z tymi organizacjami 62 085 umów, a wysokość wydatkowanych środków wyniosła 4 792 790 054 zł. W porównaniu z poprzednim rokiem, więcej środków finansowych zostało przekazanych w ramach innych trybów, a mniej na podstawie otwartych konkursów ofert.

Analizując kwoty przekazywane na zlecenie zadań publicznych (w ramach otwartego konkursu ofert oraz innych trybów) podmiotom działającym w sferze pożytku publicznego w poszczególnych latach, można zauważyć, że w latach 2004-2007 następował wzrost wysokości przekazanych środków. Rok 2007 był rekordowym pod tym względem, co można tłumaczyć nałożeniem się dwóch perspektyw finansowania funduszy strukturalnych Unii Europejskiej. W latach 2008-2009 nastąpił spadek wysokości środków przeznaczanych na zlecenie zadań publicznych organizacjom pozarządowym. Następnie w latach 2010 i 2011 zauważalny jest zdecydowany wzrost przekazanych środków, podobnie jak w 2007 r., głównie przez urzędy gmin, urzędy miast i gmin oraz urzędy miast, niebędących miastami na prawach powiatu.

Wydatkowane środki przeznaczono na realizację zadań w następujących sferach pożytku publicznego³⁴:

- 1) upowszechnianie kultury fizycznej i sportu – 88% wskazań;
- 2) kultura, sztuka, ochrona dóbr kultury i tradycji – 44%;
- 3) pomoc społeczna, w tym pomoc rodzinom i osobom w trudnej sytuacji życiowej oraz wyrównywanie szans tych rodzin i osób – 34%;
- 4) wypoczynek dzieci i młodzieży – 32%;
- 5) ochrona i promocja zdrowia – 32%;
- 6) działania na rzecz osób niepełnosprawnych – 31%;
- 7) przeciwdziałanie patologiom społecznym – 30%;
- 8) nauka, edukacja, oświata i wychowanie – 18%;
- 9) podtrzymywanie tradycji narodowej, pielęgnowanie polskości oraz rozwoju świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej – 13%;
- 10) ekologia i ochrona zwierząt oraz ochrona dziedzictwa przyrodniczego – 10%;
- 11) porządek i bezpieczeństwo publiczne – 7%;
- 12) ratownictwo i ochrona ludności – 7%;
- 13) działalność charytatywna – 4%;
- 14) działalność wspomagająca rozwój gospodarczy, w tym rozwój przedsiębiorczości – 2%.

³⁴ Procenty nie sumują się do 100, ponieważ administracja publiczna mogła wskazać wszystkie sfery pożytku publicznego, w których najczęściej zlecała realizację zadań publicznych.

b) Współpraca pozafinansowa

Zespoły o charakterze doradczym i inicjatywnym

W 2010 r. zespoły doradcze i inicjatywne działały przy 773 urzędach administracji publicznej, co stanowi 30% ogółu urzędów. W 2010 r. przy 48% urzędów administracji rządowej i 30% urzędów administracji samorządowej funkcjonowały takie zespoły. Jednocześnie przy urzędach administracji rządowej funkcjonowało średnio więcej zespołów w przeliczeniu na jeden urząd niż przy urzędach administracji samorządowej (8,6 zespołu przypadającego na jeden urząd administracji rządowej w porównaniu do 2,6 zespołu przypadającego na jeden urząd administracji samorządowej).

Ogółem liczba zespołów doradczych i inicjatywnych w 2010 r. wynosiła 3211.

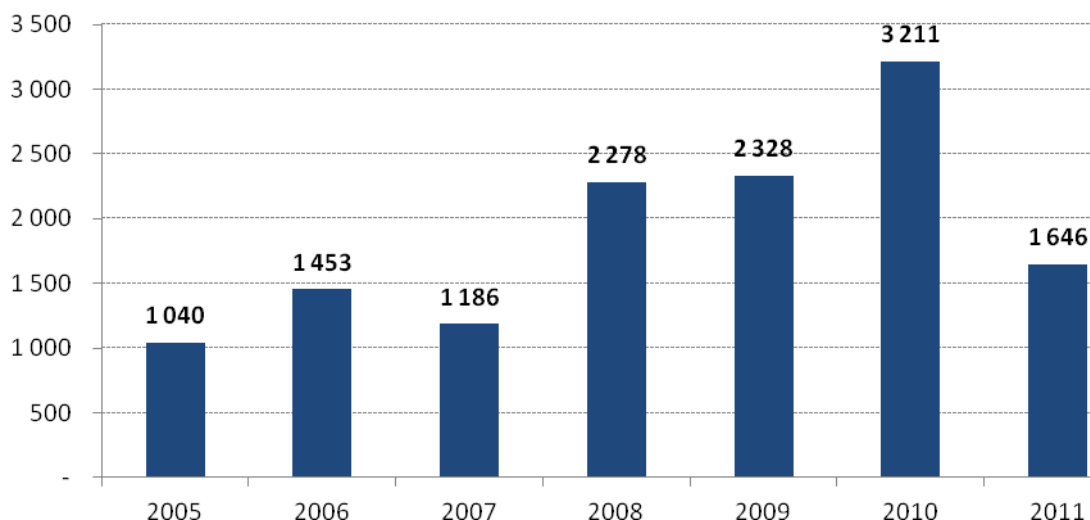
W 2011 r. zespoły doradcze i inicjatywne działały przy 582 organach administracji publicznej, co stanowi 30% ogółu urzędów. W 2011 r. przy 45% urzędów administracji rządowej i 30% urzędów administracji samorządowej funkcjonowały takie zespoły. Jednocześnie przy urzędach administracji rządowej funkcjonowało średnio więcej zespołów w przeliczeniu na jeden urząd niż przy urzędach administracji samorządowej (9,3 zespołu przypadającego na jeden urząd administracji rządowej w porównaniu do 2,3 zespołu przypadającego na jeden urząd administracji samorządowej).

Tabela 2. Liczba zespołów doradczych i inicjatywnych funkcjonujących przy urzędach administracji publicznej w latach 2010 -2011

	Suma zespołów doradczych i inicjatywnych		Średnia liczba zespołów doradczych i inicjatywnych przypadających na jeden urząd	
	2010	2011	2010	2011
Administracja rządowa	360	243	8,6	9,3
Administracja samorządowa	2851	1403	2,6	2,3
Administracja publiczna ogółem	3211	1646	4,2	2,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania Departamentu Pożytku Publicznego „Monitoring współpracy urzędów i ich jednostek organizacyjnych podległych i nadzorowanych z sektorem pozarządowym za poszczególne lata”.

Wykres 6. Liczba zespołów doradczych i inicjatywnych funkcjonujących przy urządach administracji publicznej w latach 2005-2011

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania Departamentu Pożytku Publicznego „Monitoring współpracy urzędów i ich jednostek organizacyjnych podległych i nadzorowanych z sektorem pozarządowym za poszczególne lata”.

Porównując dane z poszczególnych lat można zauważyć trend wzrostowy, dotyczący liczby zespołów doradczych i inicjatywnych do 2010 r.. W 2010 r. liczba zespołów doradczych funkcjonujących przy urządach spadła do liczby 1646.

Z badań Departamentu Pożytku Publicznego wynika, że zespołami doradczymi i inicjatywnymi w 2010 r. były najczęściej zespoły, komisje lub rady do spraw seniorów, do spraw współpracy z organizacjami pozarządowymi lub komórki działające w obszarze przeciwdziałania patologiom. W 2011 r. organy administracji publicznej wskazywały na takie obszary działania zespołów jak: przeciwdziałanie patologii, działanie na rzecz osób niepełnosprawnych bądź działanie na rzecz seniorów i młodzieży.

Konsultacje społeczne

W 2010 r. 31% urzędów (w tym 36% urzędów administracji rządowej i 31% jednostek samorządu terytorialnego) konsultowało z organizacjami, podmiotami kościelnymi i wyznaniowymi lub stowarzyszeniami jednostek samorządu terytorialnego, projekty aktów prawnych lub dokumenty programowe i strategiczne. Dla porównania rok wcześniej 49% urzędów administracji publicznej konsultowało akty prawne z organizacjami pozarządowymi.

Ogółem w 2010 r. konsultacji z trzecim sektorem zostały poddane 3876 dokumenty.

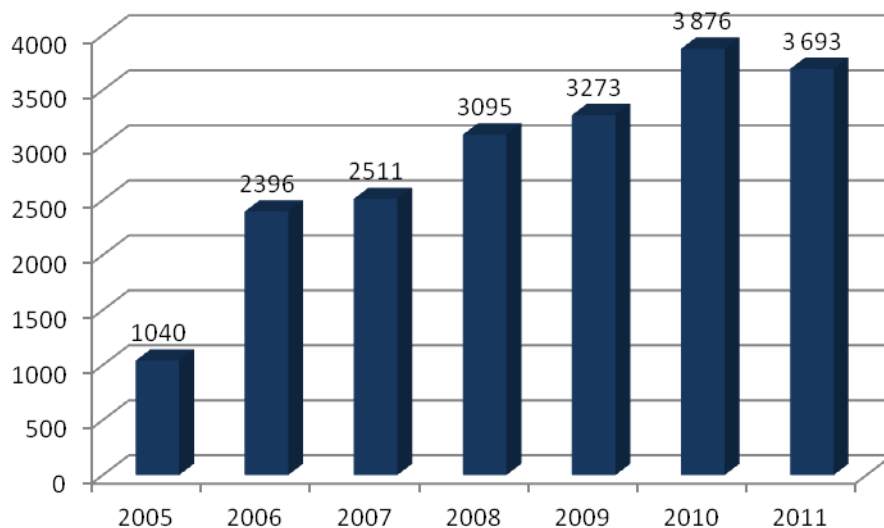
W 2010 r. 1053 dokumentów do konsultacji z trzecim sektorem przedstawiła administracja rządowa, a pozostałe 2824 – administracja samorządowa.

W 2011 r. 35% urzędów (w tym 25% urzędów administracji rządowej i 31% jednostek samorządu terytorialnego) konsultowało z organizacjami, podmiotami kościelnymi i wyznaniowymi lub stowarzyszeniami jednostek samorządu terytorialnego, projekty aktów prawnych lub dokumenty programowe i strategiczne. Dla porównania rok wcześniej (2010) 31% urzędów administracji publicznej konsultowało akty prawne z organizacjami pozarządowymi.

Ogółem w 2011 r. konsultacji z trzecim sektorem zostały poddane 3 693 dokumenty.

W 2011 r. 360 dokumentów do konsultacji z trzecim sektorem przedstawiła administracja rządowa, a pozostałe 3063 – administracja samorządowa.

Wykres 7. Liczba projektów aktów prawnych lub dokumentów programowych i strategicznych konsultowanych przez administrację publiczną z organizacjami pozarządowymi, podmiotami kościelnymi i wyznaniowymi lub stowarzyszeniami jednostek samorządu terytorialnego w latach 2005-2011 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania Departamentu Pożytku Publicznego „Monitoring współpracy urzędów i ich jednostek organizacyjnych podległych i nadzorowanych z sektorem pozarządowym za poszczególne lata”.

W 2010 r. MPiPS zleciło przeprowadzenie badania pt. „Badanie efektywności mechanizmów konsultacji społecznych”. Podejmowane działania przyczyniły się do wypracowania narzędzia do badania efektywności mechanizmów konsultacyjnych w zakresie stanowienia i realizacji polityk publicznych i regulacji prawnych, a następnie zdiagnozowania sytuacji w ww. obszarze. Analiza efektywności mechanizmów konsultacyjnych pozwoli zaplanować działania, w kolejnych latach realizacji PO KL. Wyniki badania pokazują, że najczęściej konsultowana jest wstępna koncepcja dokumentu (71% gmin i powiatów), natomiast gotową wersję konsultuje 59% gmin i powiatów. Najrzadziej konsultacji poddawana jest ocena uchwalonego już dokumentu (27% wskazań).

Inicjatywa lokalna

Badanie „Monitoring współpracy urzędów i ich jednostek organizacyjnych podległych i nadzorowanych z sektorem pozarządowym za rok 2010” wykazują, że 128 urzędów administracji samorządowej prowadziło współpracę z mieszkańcami, organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na podstawie przepisów ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie dotyczących inicjatywy lokalnej. W 2011 r. współpracę z mieszkańcami, organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego prowadziło 122 urzędów administracji samorządowej. W tym samym roku 591 urzędów wskazało, iż organ stanowiący jednostkę samorządu terytorialnego określił tryb i szczegółowe kryteria oceny wniosków o realizację zadania publicznego w ramach inicjatywy lokalnej.

W 2010 r. do urzędów administracji samorządowej wpłynęło 858 wniosków oraz 622 umowy, złożone przez mieszkańców, organizacje pozarządowe i przez inne podmioty, które prowadzą działalność pożytku publicznego na podstawie przepisów dotyczących inicjatywy lokalnej, w 2011 r. liczba złożonych wniosków zmalała do 528, a umów do 453.

Najczęściej podpisane umowy o wykonanie inicjatywy lokalnej w latach 2010 i w 2011 dotyczyły: działalności w sferze kultury fizycznej i turystyki; edukacji, oświaty i wychowania; działań wspomagających rozwój wspólnot i społeczności lokalnych oraz działań na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych, języka regionalnego, a także kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego.

Inne formy współpracy pozafinansowej³⁵

Najpopularniejszymi formami współpracy wymienianymi przez urzędy administracji rządowej w 2010 i 2011 r. były: współpraca w sferze programowej, planowanie oraz realizacja wspólnych przedsięwzięć, konsultacje telefoniczne i punkty poradnictwa, a także wspieranie organizacyjne, do którego zalicza się pomoc administracyjna, nieodpłatne udostępnianie lokali organizacjom na działalność statutową, udostępnianie materiałów, sprzętów i urządzeń na potrzeby organizacji. Najpopularniejszymi formami współpracy w 2011 r. były: współpraca w sferze programowej, planowanie oraz realizacja wspólnych przedsięwzięć m.in.: konferencje, szkolenia, warsztaty, często wskazywano również na działalność promocyjną m.in. patronat członków kierownictwa urzędu/jednostek organizacyjnych podległych i nadzorowanych nad działaniami organizacji pozarządowych, promocja działalności pożytku publicznego i podmiotów działających w tym obszarze m.in. publikacja informacji na stronie urzędu oraz działalność informacyjna, czyli informowanie organizacji pozarządowych o źródłach pozyskiwania pozabudżetowych środków finansowych, pomoc w zakładaniu organizacji pozarządowych publikowanie informacji w prasie lokalnej oraz Internecie.

Najpopularniejszymi formami współpracy wymienianymi przez urzędy administracji samorządowej w 2010 i w 2011 r. były: wspieranie organizacyjne m.in. pomoc administracyjna, nieodpłatne udostępnianie lokali organizacjom na działalność statutową, udostępnianie materiałów i sprzętów, urządzeń na potrzeby organizacji; informowanie organizacji pozarządowych o źródłach pozyskiwania pozabudżetowych środków finansowych; pomoc organizacjom pozarządowym w publikowaniu informacji w prasie lokalnej i Internecie.

2.3.10. Rozwój ekonomii społecznej

Ekonomia społeczna posiada potencjał pozwalający jej odgrywać znaczącą rolę w polskim społeczeństwie oraz w politykach publicznych, w szczególności poprzez zwiększenie integracji i kapitału społecznego oraz dostarczanie towarów i usług. Podmioty ekonomii społecznej realizują nie tylko potrzebę zatrudniania osób znajdujących się w niekorzystnej sytuacji życiowej, ale także mogą uzupełniać dostarczanie towarów i usług przez rynek i państwo oraz rozwiązywać zróżnicowane problemy społeczne w wielu obszarach życia publicznego. Wyrazem takiego przekonania jest obecność ekonomii społecznej oraz planów dalszego wsparcia jej rozwoju w licznych dokumentach strategicznych i programowych. W zależności od operacjonalizacji definicji podmiotu ekonomii społecznej, czy przedsiębiorstwa społecznego, do nurtu ekonomii społecznej w Polsce zalicza się od ok. 3,5 tys. do ok. 7-9 tys. podmiotów³⁶.

W ostatnich latach zauważalny jest pewien wzrost świadomości i możliwości ekonomii społecznej, jednakże konieczna jest dalsza edukacja i promocja wartości oraz tradycji, z jakich wyrasta idea przedsiębiorczości społecznej. Ekonomia społeczna ma bowiem w Polsce tradycje około 150-letnie, stanowiąc element dorobku kulturowego, historycznego i tożsamości kulturowej. Jednak trudno zetknąć się z pojęciem ekonomii społecznej np. w mediach, nie stanowi tematu głównego, ani jednej z możliwości rozwiązywania problemów, o których media informują. Dlatego też przeciętny obywatel wciąż niedostatecznie identyfikuje zjawisko ekonomii społecznej, lub kojarzy

³⁵ Badanie Departamentu Pożytku Publicznego „Monitoring współpracy Urzędów i ich jednostek organizacyjnych podległych i nadzorowanych z sektorem pozarządowym za lata 2010 i 2011”.

³⁶ Raport końcowy z pomiaru wpływu EFS na poziom zatrudnienia i ekonomizację podmiotów ekonomii społecznej w ramach badania SOF-1 za 2010 rok, GUS, Kraków 2011.

je wyłącznie z obszarem pomocy społecznej lub zatrudnienia socjalnego³⁷. W dokumentach strategicznych i programowych³⁸ dostrzega się równocześnie potrzebę działań edukacyjnych w zakresie przedsiębiorczości społecznej dzieci i młodzieży, w tym przygotowanie praktyczne, nabywanie wiedzy i kompetencji, tworzących zręby kapitału społecznego oraz aktywności nie tylko w sektorze ekonomii społecznej, ale przedsiębiorczości rozumianej w sposób rozszerzający.

Jednym z najważniejszych czynników warunkujących skuteczność instytucji, polityk i programów na rzecz integracji społecznej z wykorzystaniem możliwości tkwiących w ekonomii społecznej jest współpraca instytucji pomocy społecznej i innych podmiotów lokalnych, w szczególności publicznych oraz społecznych. Dotychczasowe doświadczenia wskazują także, że działania edukacyjne wobec lokalnych polityków przynoszą najlepsze efekty.

W strategicznym myśleniu o ekonomii społecznej wskazuje się także potrzebę zwiększenia udziału przedsiębiorczości społecznej w rynku usług publicznych, zwłaszcza usług społecznych użyteczności publicznej, ale też tych o charakterze nieekonomicznym. Podmioty ekonomii społecznej posiadają możliwość prowadzenia działalności pożytku publicznego w różnorodnych formach.

Szczególnością form podmiotów ekonomii społecznej są spółdzielnie socjalne. W pierwszym kwartale 2012 r. w Polsce było zarejestrowanych około 450 spółdzielni socjalnych. Są to przedsiębiorstwa społeczne, których funkcjonowanie reguluje odrębna ustawa, określająca zasady prowadzenia reintegracji zawodowej, społecznej oraz działalności oświatowo-kulturalnej. Spółdzielnie socjalne posiadają ponadto możliwość prowadzenia działalności pożytku publicznego, a z ostatnich dostępnych danych³⁹ wynika, iż robi to ok. 50% spółdzielni socjalnych. Istnieje także ścisły związek pomiędzy ogólnym poziomem aktywności społecznej spółdzielni socjalnych, a ich działalnością w sferze pożytku publicznego. Tych dwóch przestrzeni nie należy w pełni utożsamiać, bywają też mylnie identyfikowane, tym bardziej konieczne jest wsparcie w tym obszarze.

2.3.11. Poradnictwo prawne i obywatelskie

Duża część społeczeństwa ze względu na niskie dochody (według Diagnozy Społecznej 2009 28% gospodarstw domowych deklarowało, że nie stać ich na zaspokojenie bieżących potrzeb) i brak możliwości dostępu do bezpłatnego poradnictwa pozbawiona jest możliwości uzyskania wiarygodnej informacji o swoich prawach, skutecznego realizowania swoich interesów. Niezależnie od tego bezpłatne poradnictwo prawne i obywatelskie, na co wskazują doświadczenia instytucji je świadczących, powinno być dostępne powszechnie, bez ograniczeń ze względu na posiadane dochody.

W obszarze poradnictwa prawnego i obywatelskiego aktywne są różne instytucje publiczne i niepubliczne, które działają w sposób nieskoordynowany, a w związku z tym nie tak efektywnie, jak to byłoby możliwe. Wśród nich znajdują się zarówno instytucje rządowe, samorząd lokalny jak i NGO, korporacje prawnicze czy wymiar sprawiedliwości. Brakuje też instytucji wiodącej w tej dziedzinie.

Widoczny jest deficyt wiedzy o stosowanych rozwiązaniach w zakresie pomocy prawnej, wiedzy o organizacjach i instytucjach udzielających takiej pomocy oraz wiedzy o rzeczywistych potrzebach społecznych w dostępie do pomocy prawnej i obywatelskiej i barierach utrudniających obywatelom korzystanie z prawa. Zidentyfikować można także słabość istniejącej infrastruktury świadczącej poradę prawną i obywatelską pod względem ilości, jakości i trwałości oferowanych usług oraz strukturalnych i funkcjonalnych powiązań pomiędzy podmiotami świadczącymi usługi poradnicze. Problemy istnieją też w sferze finansowania bezpłatnego poradnictwa. Ograniczona jest liczba źródeł finansowania. Funkcjonujące źródła finansowania często zawierają mechanizmy faworyzujące projekty innowacyjne i rzadko w ich ramach udzielane są dotacje na bieżącą

³⁷ Analiza przeprowadzona w ramach projektu 1.19 pn. „Zintegrowany system wsparcia ekonomii społecznej” na potrzeby przygotowania ogólnopolskiej kampanii społecznej poświęconej ekonomii społecznej.

³⁸ M.in. projekt *Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego* z 2012 r.; projekt *Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej* z 2012 r.

³⁹ Zob. Monitoring spółdzielni socjalnych, przeprowadzony w 2011 r. na zlecenie MPiPS.

działalność organizacji czy utrudnione jest pozyskiwanie dotacji od grantodawców dla pokrycia kosztów udzielania porad jak np. wynagrodzenie, księgowość, czynsz, świadczenia, szkolenie doradców.

Niska świadomość obywatelska i prawna jest przeszkodą ograniczającą aktywność obywateli i możliwość partycypacji w życiu publicznym. Brak wiedzy na temat przysługujących obywatelom praw powoduje, że stają się oni narażeni na wykluczenie, a istnienie znacznych grup wykluczonych z życia społecznego i publicznego utrudnia podnoszenie jakości kapitału społecznego, budowę prawdziwie obywatelskiego społeczeństwa.

2.3.12. Wyzwania stojące przed III sektorem

Do najważniejszych wyzwań stojących przed sektorem pozarządowym można zaliczyć:

- 1) stymulowanie aktywności obywatelskiej;
- 2) niwelowanie różnic regionalnych w rozwoju organizacji pozarządowych i ich bazy członkowskiej;
- 3) edukacja obywatelska, w powiązaniu z promowaniem aktywności obywatelskiej i wartości życia społecznego, takich jak solidaryzm społeczny czy filantropia;
- 4) wzmocnienie i rozwój kapitału ludzkiego w organizacjach pozarządowych, rozumianego jako pracownicy i wolontariusze;
- 5) rozwijanie trwałych źródeł i mechanizmów finansowania działalności obywatelskiej;
- 6) wspieranie rozwoju dialogu obywatelskiego;
- 7) wspieranie rozwoju ekonomii społecznej i społecznej odpowiedzialności biznesu;
- 8) rozwój wolontariatu;
- 9) rozwój organizacji i instytucji wspierających, ze szczególnym uwzględnieniem ułatwiania dostępu do nich organizacji i mieszkańców terenów wiejskich;
- 10) wzmocnienie wsparcia organizacji pozarządowych na rzecz przeciwdziałania społecznemu wykluczeniu, tworzenia systemu wspierania rodziny oraz ich działalności w tych obszarach;
- 11) wsparcie tworzenia silnych reprezentacji organizacji w kontaktach z sektorem publicznym oraz wsparcie rozwoju trwałych form wzajemnych kontaktów i zwiększenia partycypacji społecznej.

2.4. Analiza SWOT

Mocne strony	Słabe strony
<p>Komunikacyjno-kulturowe</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zwiększanie poziomu transparentności sektora (raporty, sprawozdania); • Silne usieciowienie relacji i potencjał komunikacyjny (Internet); • Rozbudowa centrów komunikacji z trzecim sektorem w jst i wzmacnianie roli konsultacji; • Istotne zasoby sieciowe w zakresie poradnictwa i wsparcia dla trzeciego sektora; • Dobre kontakty z mediami; • Silne zakorzenienie w społeczności lokalnej; <p>Prawno-strategiczne</p> <ul style="list-style-type: none"> • Realizacja podstawowych funkcji: integrującej (umacnianie spójności), ekspresyjnej (rzecznictwo) oraz 	<p>Komunikacyjno-kulturowe</p> <ul style="list-style-type: none"> • Niski poziom filantropii i zaufania do instytucji; • Społeczna anomia i bierność obywatelska (społeczna, polityczna); • Niewystarczający poziom edukacji obywatelskiej; • Niski odsetek ponadsektorowych porozumień (należy tylko 30% organizacji), słaba reprezentacja zewnętrzna; • Niska jakość kooperacji między organizacjami; • Relatywnie niska kultura organizacyjna i zarządcza; • Stereotypizacja partnerów w relacjach jst-NGO; • Deficyt edukacji pozaformalnej;

<p>aktywizującej (osoby marginalizowane);</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uchwalanie rocznych programów współpracy jst z NGO; <p>Strukturalno-adaptacyjne</p> <ul style="list-style-type: none"> • Realizacja zadań z zakresu marginalizowanych dziedzin i sektorów; • Nominalny wzrost liczby organizacji; • Przyrost kapitału intelektualnego organizacji, doświadczenie i profesjonalizacja sektora, w tym rozbudowane cykle szkoleniowe i trenerskie; <p>Finansowe</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nominalny wzrost ilości środków przekazywanych przez jst na rzecz sektora; • Wsparcie finansowe w ramach PO KL i PO FIO oraz innych programów grantowych; • Wsparcie w ramach 1% dla opp; 	<ul style="list-style-type: none"> • Brak szerokiego udostępniania informacji o konsultacjach oraz programach dla sektora (31,2% podmiotów); <p>Prawno-strategiczne</p> <ul style="list-style-type: none"> • Księgowość prowadzona przez osoby bez kwalifikacji u 1/3 podmiotów; • Brak długofalowych strategii rozwoju organizacji; • Deficyt wiedzy prawno-podatkowej; <p>Strukturalno-adaptacyjne</p> <ul style="list-style-type: none"> • Słabąca dynamika wzrostu liczby organizacji; • Relatywnie niska jakość i efektywność działań w kontekście potencjału Polski; • 13% organizacji miało pracowników etatowych, 23% organizacji korzystało z odpłatnej pracy pozaetatowej⁴⁰; • Trudności w zakresie terytorialnej ekspansji działalności; • Niskie zróżnicowanie działalności (sfery sportu, turystyki, edukacji oraz kultury i sztuki); • Krótka żywotność organizacji 4-5 lat, tylko 33% powyżej 10 lat; • Nierównomierne rozmieszczenie terytorialne (silne Mazowieckie, Śląskie, Wielkopolskie); • Wewnętrzna bierność członków organizacji, niska efektywność przyciągania nowych członków⁴¹; • Brak majątku rzeczowego; • Terytorialne zróżnicowanie dostępności szkoleń i infrastruktury dla kadr; <p>Finansowe</p> <ul style="list-style-type: none"> • Brak stabilności finansowania działalności bieżącej i porzucania zadań po wyczerpaniu się źródeł pierwotnych finansowania tzw. <i>drop-out</i>; • Trudności w przejrzystym i obiektywnym dostępie do środków publicznych; • Brak rezerw finansowych dla kontynuowania działalności pomiędzy konkursami grantodawczymi (deficyt kapitałów żelaznych); • Niskie budżety roczne (60% poniżej 100 tys. zł) • Niewielki udział składek członkowskich w ogóle finansowania;
---	---

⁴⁰ Zob. *Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego. Diagnoza*, Warszawa 2012, s. 24.

⁴¹ M. Gumkowska, J. Herbst, *op. cit.*, s. 11.

	<ul style="list-style-type: none"> • Spadek udziału działalności gospodarczej na potrzeby statutowe oraz zwykłej działalności gospodarczej (pomimo wysokich profitów z tej ostatniej); • Ponoszenie wysokich kosztów administracyjnych i zarządzania projektem.
Szanse	Zagrożenia
<p>Komunikacyjno-kulturowe</p> <ul style="list-style-type: none"> • Cyfryzacja i usieciowienie relacji; • Powszechne praktyki studenckie oraz duże zainteresowanie wolontariatem; • Deklaratywny wzrost kooperacji w ramach sektora; • Uwzględnianie opinii i włączanie trzeciego sektora do programowania polityk publicznych; • Wzmocnienie dialogu obywatelskiego; • Wzrost roli ciał takich jak Rada Działalności Pożytku Publicznego czy WRDPP; • Wzrost kapitału ludzkiego i kulturowego organizacji; • Propagowanie idei trzeciego sektora w mediach; • Tworzenie zaplecza dla edukacji pozaformalnej i obywatelskiej; <p>Prawno-strategiczne</p> <ul style="list-style-type: none"> • Włączanie trzeciego sektora do programowania strategicznego kraju: DSRK, ŚSRK, strategii horyzontalne: SRKL, SRKS; • Partycypacja obywatelska; • Monitoring rzeczywistych potrzeb beneficjentów; <p>Strukturalno-adaptacyjne</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wzrost ilości publikacji non-profit o charakterze doradczym; • Profesjonalizacja kadr poprzez dostęp do szkoleń i programów rozwojowych; • Ograniczanie barier w aktywności zawodowej osób o niskiej zatrudnialności; • Wzmacnianie potencjału i rozwój aktywności i współpracy instytucji publicznych w obszarze pomocy społecznej i integracji, w tym młodych; • Rozbudowa infrastruktury wspierającej i obsługującej trzeci sektor i lokalną aktywność obywatelską; <p>Finansowe</p>	<p>Komunikacyjno-kulturowe</p> <ul style="list-style-type: none"> • Asymetryczność relacji administracja publiczna-organizacje; • Zagrożenie „ngoizacją”, pomijanie pracochłonnych inicjatyw na rzecz kapitałochłonnych oraz gubienie wrażliwości społecznej; • Utrata tożsamość i misji organizacji; • Niewystarczający poziom zaufania do fundacji czy organizacji; • Mimetyzm III sektora do biznesu i administracji poprzez nadmierną biurokratyzację i formalizację działań; <p>Prawno-strategiczne</p> <ul style="list-style-type: none"> • Brak wieloletniej strategii spójnego rozwoju sektora z holistycznym podejściem analityczno-badawczym; • Brak wdrożenia uchwalonych programów efektywnej współpracy z organizacjami, szczególnie w mniejszych jst; • Przedkładanie nadmiernego formalizmu nad meritum projektu wniosku przy weryfikacji projektów pomocy publicznej; • Niski potencjał urzędników, dokonujących weryfikacji czy oceny wniosków na poziomie samorządowym; • Bariery administracyjne dla rozwoju sektora; <p>Strukturalno-adaptacyjne</p> <ul style="list-style-type: none"> • Oligarchizacja sektora przez najsilniejsze podmioty (5% kumuluje 75% kapitału finansowego); • Zacieśnianie współpracy z administracją publiczną przy rozluźnianiu relacji z sektorem prywatnym; • Propagowanie niepracowniczych relacji wśród osób wykonujących stałą pracę na rzecz sektora; <p>Finansowe</p> <ul style="list-style-type: none"> • Niska dywersyfikacja źródeł finansowania;

<ul style="list-style-type: none"> • Systematycznie spada liczba organizacji najbiedniejszych z przychodami poniżej 1 tys. zł.; • Wzrost udziału 1% w finansowaniu; • Zwiększanie aktywności w zakresie pozyskiwania środków z UE; • Wsparcie dla sektora z PO KL czy PO FIO i innych programów grantowych; • Stabilizacja źródeł finansowania. 	<ul style="list-style-type: none"> • Uzależnienie od finansowego wsparcia od sektora publicznego; • Wpływ wahań koniunkturalnych oraz cięć budżetowych na wysokości wsparcia z sektora publicznego; • Silne rozwarstwienie dochodowe sektora • Przesuwanie się sektora w „szarą strefę”, nierejestrowanych płatności za usługi.
--	---

2.5. Dotychczasowa pomoc udzielana w ramach Rządowego Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich w latach 2005-2007, Rezerwy celowej – Fundusz Inicjatyw Obywatelskich 2008 oraz Programu Operacyjnego Fundusz Inicjatyw Obywatelskich 2009-2013

Fundusz Inicjatyw Obywatelskich powstał w 2005 r. celu pobudzania oraz wspierania rozwoju inicjatyw obywatelskich z udziałem sektora organizacji pozarządowych. Przez pierwsze trzy lata funkcjonował jako program rządowy. W tym czasie złożono 6053 oferty realizacji zadań, spośród których dofinansowano 2117.

Po zakończeniu realizacji Rządowego Programu FIO w 2008 r. utworzono rezerwę celową budżetu państwa pod nazwą Fundusz Inicjatyw Obywatelskich. W tym czasie w ramach konkursu złożono 1965 wniosków z których dotację otrzymało 842.

Począwszy od 2009 r. konkurs działa jako Program Operacyjny FIO na lata 2009-2013. Przyjęty dokument gwarantuje corocznie nie mniej niż 60 mln zł na wdrożenie konkursu FIO, w tym 57,6 mln zł zarezerwowanych na dotacje wspierające realizację zadań. Przez pierwsze 3 lata funkcjonowania PO FIO (2009, 2010 i 2011) odbyły się trzy konkursy w ramach których wpłynęło 10900 ofert, z których 1980 otrzymało dofinansowanie.

Reasumując w ramach FIO, w latach 2005-2011 wpłynęło blisko 19 tysięcy ofert, z których prawie 5 tysięcy uzyskało dofinansowanie. Łącznie na dotację przeznaczono ponad 340 000 000 PLN.

III. OCENA SZACUNKOWA (EWALUACJA EX-ANTE) PROGRAMU FIO

Zgodnie z art. 15 ust. 6 ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, dla każdego programu instytucja opracowująca program przygotowuje przed jego przyjęciem raport ewaluacyjny, zawierający uprzednią ewaluację skuteczności i efektywności realizacji programu Wyniki ewaluacji *ex-ante* zostaną uwzględnione w programie.

IV. STRATEGIA REALIZACJI CELÓW

4.1. Cel główny

Wzrost udziału obywateli i organizacji pozarządowych w kształtowaniu i realizacji polityk publicznych poprzez inicjatywy i zadania w sferze pożytku publicznego kształtujące warunki dla rozwoju społeczeństwa obywatelskiego.

Cel główny powinien zostać osiągnięty z uwzględnieniem horyzontalnych zasad PO FIO: partnerstwa, innowacyjności, zrównoważonego rozwoju i równości szans.

4.2. Cele szczegółowe

- 1) Zwiększenie kreatywności, kompetencji i aktywności obywateli.
- 2) Rozwój współpracy instytucji publicznych z obywatelami.
- 3) Wzmocnienie integracji i solidarności społecznej.

4.3. Wskaźniki realizacji celów Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2014-2020

CELE	Wskaźnik rezultatu	Wartość bazowa	Wartość docelowa w 2020 r.	Źródło danych	Wskaźnik produktu	Wartość bazowa	Wartość docelowa w 2020 r.	Źródło danych
Cel główny: Wzrost udziału obywateli i organizacji pozarządowych w kształtowaniu i realizacji polityk publicznych poprzez inicjatywy i zadania w sferze pożytku publicznego kształtujące warunki dla rozwoju społeczeństwa obywatelskiego	1. Odsetek jednostek administracji publicznej, które współpracują finansowo bądź pozafinansowo z organizacjami pozarządowymi lub innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego.	80,08% (2010)	85%	Badanie „Monitoring ustawy” dane DPP MPiPS				
	2.Odsetek obywateli pracujących społecznie w organizacjach obywatelskich	28% (2010)	30%	Dane CBOS "Aktywność Polaków w organizacjach obywatelskich”				
	3. Odsetek środków rocznie przekazanych stowarzyszeniom i fundacjom z budżetu na finansowanie lub dofinansowanie zadań zleconych przez jednostki samorządu terytorialnego.	0,8% (2010)	1,2%	Dane MF				
	4. Odsetek obywateli pracujących społecznie na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących.	20% (2010)	22%	Dane CBOS „Działalność społeczna Polaków”				

CELE	Wskaźnik rezultatu	Wartość bazowa	Wartość docelowa w 2020 r.	Źródło danych	Wskaźnik produktu	Wartość bazowa 2020 r.	Wartość docelowa	Źródło danych
Cel szczegółowy 1: Zwiększenie kreatywności, kompetencji i aktywności obywateli	1. Odsetek gmin w których realizowano przedsięwzięcia dotyczące zakresu kreatywność i aktywność obywateli w stosunku do wszystkich gmin	0 (2013)	15%	Dane generator wniosków FIO	1.Liczba beneficjentów, którzy zakończyli udział w projekcie w ramach Priorytetu I P FIO.	0 (2013)	500 000	Dane „Monitoring realizacji projektów P FIO” DPP MPiPS – ankieta dla projektodawców
	2. Liczba osób, które podniosły swoje kwalifikacje w ramach Priorytetu I	0 (2013)	9 000	Dane „Monitoring realizacji projektów P FIO” DPP MPiPS – ankieta dla projektodawców	2. Liczba wniosków złożonych w ramach Priorytetu I P FIO	0 (2013)	8 500	Dane generator wniosków PO FIO
	3.Liczba projektodawców, którzy na zakończenie udziału w projekcie deklarują wzmocnienie potencjału swojej organizacji.	0 (2013)	70%	Dane „Monitoring realizacji projektów P FIO” DPP MPiPS – ankieta dla projektodawców				
	4.Odsetek organizacji pozarządowych, w których funkcjonują wolontariusze zewnętrzni	50% (2010)	53%	Badanie Klon/Jawor: Zaangażowanie społeczne Polaków w roku 2010: wolontariat, filantropia, 1%				

CELE	Wskaźnik rezultatu	Wartość bazowa	Wartość docelowa w 2020 r.	Źródło danych	Wskaźnik produktu	Wartość bazowa 2020 r.	Wartość docelowa	Źródło danych
Cel szczegółowy 2: Rozwój współpracy instytucji publicznych z obywatelami	1. Odsetek jednostek administracji publicznej, które konsultowały z organizacjami pozarządowymi lub innymi podmiotami prowadzący działalność pożytku publicznego projekty aktów normatywnych, prawnych lub dokumentów programowych i strategicznych (z wyłączeniem programów współpracy) w podziale na: urzędy gmin, starostwa powiatowe, miasta na prawach powiatu, urzędy marszałkowskie, urzędy woj., ministerstwa i urzędy centralne	31,2% (2010)	35%	Badanie „Monitoring ustawy” dane DPP MPiPS	1. Liczba beneficjentów którzy zakończyli udział w projekcie w ramach Priorytetu II P FIO.	0 (2013)	50 000	Dane „Monitoring realizacji projektów P FIO” DPP MPiPS – ankieta dla projektodawców
	2. Odsetek jednostek administracji publicznej, które współpracują finansowo z organizacjami pozarządowymi lub podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego.	79,9% (2010)	85%	Badanie „Monitoring ustawy” dane DPP MPiPS	2. Liczba wniosków złożonych w ramach Priorytetu II P FIO	0 (2013)	3 000	Dane generator wniosków P FIO
	3. Liczba partnerstw jednostek samorządu terytorialnego z organizacjami pozarządowymi w ramach P FIO.	0 (2013)	1500	Dane generator wniosków P FIO				

CELE	Wskaźnik rezultatu	Wartość bazowa	Wartość docelowa w 2020 r.	Źródło danych	Wskaźnik produktu	Wartość bazowa 2020 r.	Wartość docelowa	Źródło danych
Cel szczegółowy 3: Wzmocnienie integracji i solidarności społecznej	1. Odsetek jednostek administracji publicznej, które zlecały organizacjom pozarządowym lub innym podmiotom prowadzącym działalność pożytku publicznego zadania z zakresu wzmocnienia integracji i solidarności społecznej	48%	55%	Badanie „Monitoring ustawy” dane DPP MPiPS	1. Liczba osób/organizacji które zakończyły udział w projekcie w ramach Priorytetu III P FIO	0 (2013)	300 000	Dane „Monitoring realizacji projektów P FIO” DPP MPiPS – ankieta dla projektodawców
	2. Liczba organizacji, których główną sferą działania jest integracja społeczna i zabezpieczenie społeczne (usługi społeczne).	5,9% (sof-1 GUS 2008) 7% (2010 Klon)	8% (GUS) / 10% (Klon)	Dane GUS/Klon	2. Liczba wniosków złożonych ramach Priorytetu II P FIO	0 (2013)	10 000	Dane generator wniosków P FIO
	3. Liczba przedsięwzięć edukacyjnych z zakresu ekonomii społecznej i animacji lokalnej dofinansowanych w ramach Programu FIO.	0 (2013)	300	Dane „Monitoring realizacji projektów P FIO” DPP MPiPS – ankieta dla projektodawców				

V. PRIORYTETY I KIERUNKI DZIAŁANIA

5.1. Priorytet 1. Kreatywność i aktywność obywateli

Kierunki działania:

1. Rozwijanie edukacji obywatelskiej i kompetencji społecznych – działania nakierowane na:

- rozwój edukacji obywatelskiej w uczeniu się innym niż formalne;
- podejmowanie inicjatyw w zakresie edukacji obywatelskiej, medialnej i kulturalnej;
- intensyfikowanie współpracy organizacji obywatelskich ze szkołami w prowadzeniu edukacji obywatelskiej;
- wyłanianie i edukację nieformalnych liderów społecznych w środowisku lokalnym (w tym z grup rówieśniczych, środowisk dotkniętych deficytami społecznymi);
- rozwój kompetencji społecznych i obywatelskich oraz inwencji i kreatywności obywateli;
- wzmocnienie społecznego uznania dla kompetencji zdobytych w uczeniu się innym niż formalne oraz w działalności społecznej.

2. Aktywizacja obywateli w sprawach publicznych – działania nakierowane na:

- angażowanie obywateli i społeczności dla dobra wspólnego;
- członkostwo w organizacjach obywatelskich;
- uczestnictwo młodzieży w życiu publicznym;
- aktywizację kobiet w życiu publicznym;
- rozwój ruchu konsumenckiego w środowiskach lokalnych, w tym prowadzenia niezależnych testów konsumenckich;
- pielęgnowanie tożsamości narodowej, lokalnej, kulturowej, w tym kształtowanie postaw patriotycznych, promocję rodzimej tradycji, kształtowanie postaw tolerancji dla wielokulturowości i różnorodności, współpracę różnorodnych środowisk w sferze lokalnej, regionalnej i narodowej kultury;
- kulturę fizyczną i sport w środowisku lokalnym;
- kształtowanie postaw obywatelskich w środowiskach kibiców;

3. Zwiększanie roli inicjatyw nieformalnych – działania nakierowane na:

- inicjatywy realizowane przez grupy nieformalne, ruchy społeczne, społeczności internetowe czy inicjatywy społecznościowe;
- system wsparcia dla inicjatyw nieformalnych;
- inicjatywę lokalną;
- aktywne formy zagospodarowania czasu wolnego.

4. Rozwijanie potencjału organizacji pozarządowych – działania nakierowane na:

- wyrównywanie szans oraz rozwój organizacji lokalnych, małych i młodych;
- samowystarczalność organizacji pod względem finansowym;
- edukację w zakresie wykorzystywania mechanizmów finansowania aktywności obywatelskiej;
- rozwój kompetencji zarządzania zasobami w organizacjach;
- rozwój zdolności do tworzenia koalicji, współpracy i przepływu informacji między organizacjami;

5. Rozwijanie wolontariatu – działania nakierowane na:

- wolontariat w różnych dziedzinach aktywności obywatelskiej;
- pozytywny wizerunek wolontariatu i wolontariusza;
- rolę wolontariatu w rozwiązywaniu problemów społecznych;
- kompetencje organizatorów wolontariatu;

- wolontariat długoterminowy;
- wolontariat pracowniczy we współpracy z organizacjami pozarządowymi.

5.2. Priorytet 2. Współpraca instytucji publicznych z obywatelami

Kierunki działania:

1. Zwiększanie wpływu obywateli na polityki publiczne – działania nakierowane na:

- dostęp obywateli do informacji publicznej oraz umiejętności korzystania z udostępnianych, publicznych treści;
- monitorowanie jakości dostępnej informacji publicznej oraz poziomu dostępności do niej na poziomie lokalnym;
- udział obywateli w konsultacjach społecznych,
- udział w debatach publicznych oraz stosowanie elastycznych narzędzi dialogu obywatelskiego (m.in. stałe konferencje, sondaże deliberatywne, panele obywatelskie);
- współpracę instytucji dialogu społecznego i obywatelskiego;
- społeczny nadzór nad funkcjonowaniem administracji publicznej w wymiarze lokalnym i regionalnym;
- rozwiązania z zakresu demokracji partycypacyjnej, w tym tworzenia budżetów partycypacyjnych oraz licznych i reprezentatywnych grup obywateli dyskutujących o problemach lokalnych.

2. Aktywizacja współpracy wspólnot lokalnych i instytucji publicznych – działania nakierowane na:

- integrację ze środowiskiem lokalnym;
- animowanie i prowadzenie współpracy na poziomie lokalnym;
- wykorzystywanie przestrzeni publicznych dla aktywności obywatelskiej.

3. Wspieranie tworzenia partnerstw (w tym partnerstwa publiczno-społecznego) i innych form współpracy, służących aktywizacji obywateli oraz przekazywaniu im realizacji zadań publicznych – działania nakierowane na:

- partnerstwa oraz innowacyjne rozwiązania w tym zakresie;
- edukację w zakresie lepszego wykorzystania istniejących mechanizmów zlecenia zadań publicznych;
- zlecenie świadczenia usług społecznych sektorowi społecznemu;
- społeczną odpowiedzialność przedsiębiorstw.

5.3. Priorytet 3. Integracja i solidarność społeczna

Kierunki działania:

1. Rozwój przedsiębiorczości społecznej – działania nakierowane na:

- edukację w zakresie przedsiębiorczości społecznej, w tym edukację dzieci i młodzieży, przez praktyczne przygotowanie do przedsiębiorczości oraz rozwój i wspieranie spółdzielni uczniowskich i spółdzielni młodzieży akademickiej;
- promowanie wartości, tradycji oraz kierunków rozwoju ekonomii społecznej;
- rozwój reintegracji zawodowej i społecznej, działalności oświatowo-kulturalnej oraz w sferze pożytku publicznego spółdzielni socjalnych;
- szkolenia i doradztwo w zakresie pożytku publicznego dla podmiotów ekonomii społecznej;
- tworzenie i rozwój partnerstw lokalnych z udziałem podmiotów ekonomii społecznej.

2. Wspieranie aktywnych form integracji społecznej – działania nakierowane na:

- zaangażowanie organizacji pozarządowych i podmiotów, o których mowa w art. 3 ust. 3 w działania na rzecz aktywnej integracji, w tym współpracę służb społecznych oraz sektora publicznego i obywatelskiego w zakresie integracji społecznej;
- rozwiązania innowacyjne w obszarze integracji społecznej;
- rozwój dzieci i młodzieży, w tym wypoczynek dzieci i młodzieży, turystyka społeczna i kulturowa oraz krajoznawstwo, rozwój intelektualny dzieci i młodzieży, przeciwdziałanie przemocy, programy terapeutyczne i profilaktyczne dla dzieci i młodzieży;
- rozwiązania innowacyjne w zakresie profilaktyki i pracy z rodziną wychowującą dzieci, która jest zagrożona marginalizacją;
- pomoc osobom niepełnosprawnym przez ograniczanie wykluczenia społecznego osób niepełnosprawnych;
- wspieranie osób starszych, podmiotowość społeczną osób starszych w środowisku lokalnym oraz integrację i solidarność międzypokoleniową;
- zapewnianie równych szans dla osób i grup dyskryminowanych, w tym grup szczególnie narażonych na wykluczenie i marginalizację społeczną.

3. Animowanie działań samopomocowych – działania nakierowane na:

- inspirowanie zawiązywania grup czy klubów samopomocowych;
- wsparcie innowacyjnych projektów i mechanizmów samopomocowych przeciwdziałania społecznemu i zawodowemu wykluczeniu (pomoc dla samopomocy).

4. Tworzenie warunków rozwoju bezpłatnego poradnictwa prawnego i obywatelskiego – działania nakierowane na:

- rozwój bezpłatnego poradnictwa prawnego i obywatelskiego;
- edukację w zakresie poradnictwa prawnego i obywatelskiego;
- dostęp do bezpłatnego poradnictwa dla grup zagrożonych wykluczeniem społecznym lub wykluczonych społecznie ze względu na niską świadomość prawną i obywatelską.

5.4. Priorytet 4. Pomoc programowa i organizacyjna

Podstawowym celem pomocy programowej i organizacyjnej jest zarówno tworzenie systemowych rozwiązań, jak i zapewnienie właściwego zarządzania, wdrażania oraz promocji Programu FIO.

Priorytet w części organizacyjnej ma na celu zapewnienie wsparcia procesów zarządzania i wdrażania programu, jak również efektywne wykorzystanie zasobów Programu FIO, zgodne z prawem i z polityką rozwoju przez:

- 1) utrzymanie wysokiej jakości i spójności działań związanych z wdrażaniem programu;
- 2) zagwarantowanie zgodności wdrażanych projektów z regulacjami i polityką rozwoju;
- 3) wprowadzenie i realizację odpowiednich, zgodnych ze standardami, procedur zarządzania i kontroli;
- 4) organizację systemu informacji, promocji i szkoleń;
- 5) wdrożenie i organizację systemu narzędzi informatycznych dla sprawnego zarządzania i wdrażania działań.

W ramach części programowej możliwe będzie prowadzenie badań, dokonywanie analiz, sporządzanie ekspertyz, które umożliwią:

- 1) identyfikację najistotniejszych barier i problemów dotyczących III sektor;
- 2) określenie i wyznaczenie potrzeb sektora pozarządowego;

- 3) uzyskanie wiedzy dotyczącej innowacji, nowatorskich rozwiązań z zakresu tematycznego Programu FIO nieobecnych lub niewystarczająco opisanych w polskich publikacjach naukowych;
- 4) ustalanie preferencji w ujęciu podmiotowym, przedmiotowym czy terytorialnym.

Zarządzanie, wdrażanie, monitorowanie i ewaluacja oraz kontrola działań planowanych w ramach programu wymagają posiadania odpowiedniego potencjału i zdolności od instytucji zaangażowanej w wyżej wymienione działania. Aby sprostać tym wysokim wymaganiom, na wszystkich etapach wdrażania musi być zapewniony personel odpowiedzialny za te zadania, posiadający odpowiednie kompetencje, przeszkolony i dysponujący odpowiednimi środkami na realizację wyznaczonych zadań.

Pomoc programowa i organizacyjna służyć będzie także:

- 1) zapewnieniu technicznego i finansowego wsparcia procesu zarządzania, wdrażania, monitorowania, kontroli oraz prac Komitetu Monitorującego Programu FIO, służącego sprawnemu wdrażaniu Programu FIO oraz efektywnemu wykorzystaniu środków Programu FIO;
- 2) sprawnej i efektywnej realizacji działań informacyjnych i promocyjnych dotyczących pomocy udzielanej z Programu FIO;
- 3) zapewnieniu sprawnej ewaluacji, monitoringu oraz audytu projektów realizowanych w ramach Programu FIO;
- 4) współpracy ponadnarodowej, wymiany doświadczeń i dobrych praktyk z innymi krajami;
- 5) opracowaniu analiz przekrojowych dotyczących funkcjonowania FIO w latach poprzednich oraz w kolejnej perspektywie finansowej 2021-2027.

5.5. Zasady ogólne

Elastyczność

Program FIO ma charakter dynamiczny. W ramach monitorowania procesów rozwoju będzie pozwalał na identyfikację potrzeb beneficjentów, ich uwzględnienie oraz reakcję na zachodzące zmiany. Umożliwi to zastosowanie – obok głównego nurtu wsparcia – określonych w dokumentach operacyjnych preferencji o charakterze problemowym (np. w ujęciu podmiotowym, przedmiotowym lub terytorialnym).

Komponenty regionalne

W ramach poszczególnych priorytetów Programu FIO przewiduje się możliwość wyodrębnienia tzw. komponentów regionalnych. Realizacja tej formuły będzie odbywała się za pośrednictwem instrumentu przewidzianego w art. 16 ust. 7 UoDPPiW, tzw. „regrantingu”.

VI. PLAN FINANSOWY PROGRAMU FIO

6.1. Źródła finansowania realizacji Programu FIO

Realizacja Programu FIO na lata 2014-2020 finansowana będzie z krajowych środków publicznych pochodzących z budżetu państwa i wyniesie nie mniej niż 120 mln zł rocznie.

Zgodnie z ustawą z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (Dz. U. z 2007 r., nr 65, poz. 437) minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego jest ministrem właściwym do spraw działalności pożytku publicznego. Tym samym, środki budżetowe finansujące inicjatywy podejmowane przez podmioty prowadzące działalność pożytku publicznego, będą znajdowały się w dyspozycji tego ministra.

Do trybu finansowania projektów ze środków PO FIO odpowiednie zastosowanie będą miały przepisy regulujące wybór oferty z ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Propozycja ta ma za zadanie utrzymanie zasady równego traktowania podmiotów, transparentności

i konkurencyjności również w odniesieniu do finansowania projektów ze środków programu, a także wiąże się z dążeniem do upowszechniania uniwersalnych zasad i form współpracy między administracją publiczną i sektorem pozarządowym.

Środki przeznaczone na realizację Priorytetu 4. Pomoc organizacyjna i programowa zostaną uwzględnione corocznie w planie finansowym wydatków ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego.

6.2. Wysokość środków przeznaczonych na realizację Programu FIO i ich podział między poszczególne priorytety

Tabela finansowa dla Programu FIO w ujęciu rocznym

Priorytet	wysokość środków w %	wysokość środków w zł
Priorytet I	45 %	54 000 000
Priorytet II	16 %	19 200 000
Priorytet III	35 %	42 000 000
Priorytet IV	4 %	4 800 000
OGÓLEM Program FIO	100%	120 000 000

VII. KOMPLEMENTARNOŚĆ PROGRAMU FIO Z EFS 2014-2020, SZWAJCARSKO-POLSKIM PROGRAMEM WSPÓLPRACY ORAZ MECHANIZMEM FINANSOWYM EOG NA LATA 2009-2014 – OBSZAR PROGRAMOWY „FUNDUSZ DLA ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH”

Zakres wsparcia organizacji pozarządowych realizowanego w ramach Programu FIO jest komplementarny ze wsparciem EFS w nowej perspektywie 2014-2020. Komplementarność obu programów jest konsekwencją różnych źródeł finansowania, wielkości przyznawanych środków oraz różnorodnością sfer, które obejmują.

Planowane na lata 2014-2020 wsparcie z Europejskiego Funduszu Społecznego nakierowane jest na cele, do których należą:

- 1) Promowanie zatrudnienia i mobilności zawodowej;
- 2) Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie;
- 3) Promowanie włączenia społecznego i walka z ubóstwem;
- 4) Wzmacnianie potencjału instytucjonalnego i skuteczności administracji publicznej.

W ich ramach priorytetami są m.in: aktywne i zdrowe starzenie się, poprawa dostępności uczenia się przez całe życie, aktywna integracja, ułatwianie dostępu do niedrogich, trwałych i wysokiej jakości usług, wspieranie gospodarki społecznej i przedsiębiorstw społecznych, lokalne strategie rozwoju realizowane przez społeczność, inwestycje w zdolności instytucjonalne i w skuteczność administracji publicznych oraz usług publicznych w celu przeprowadzenia reform, z uwzględnieniem stanowienia prawa i dobrych rządów oraz wzmocnienie zdolności instytucjonalnych podmiotów kształtujących politykę w zakresie zatrudnienia, edukacji i polityki społecznej, wspieranie paktów sektorowych i terytorialnych na rzecz realizacji reform. Wydzielona została także kwota na budowanie potencjału partnerów społecznych i organizacji pozarządowych.

W ramach Szwajcarsko-Polskiego Programu Współpracy utworzony został Grant Blokowy dla Organizacji Pozarządowych i Polsko-Szwajcarskich Regionalnych Projektów Partnerskich przewidujący dofinansowanie projektów mających na celu promowanie roli społeczeństwa

obywatelskiego jako ważnego uczestnika w zwiększaniu spójności społeczno-gospodarczej kraju oraz wzmacnianie partnerstw pomiędzy regionami, instytucjami i partnerami społecznymi w Polsce i Szwajcarii.

Fundusz dla Organizacji Pozarządowych w ramach Mechanizmu Finansowego EOG na lata 2009-2014 finansuje główne obszary wsparcia, w których NGOs mogą odgrywać szczególną rolę oraz wspierać pozytywne zmiany. Są to:

- Demokracja;
- Prawa człowieka, z uwzględnieniem praw mniejszości (etnicznych, religijnych, językowych i seksualnych);
- Dobre rządzenie i transparentność działania;
- Demokracja partycypacyjna;
- Zwalczanie rasizmu i ksenofobii;
- Zwalczanie dyskryminacji;
- Przeciwdziałanie nierównościom społecznym, ubóstwu i wykluczeniu m.in. na obszarach wiejskich;
- Równouprawnienie płci;
- Przeciwdziałanie przemocy ze względu na płeć.

Co najmniej 10% całkowitej alokacji programu jest przeznaczony na wsparcie organizacji zajmujących się tematyką dzieci i młodzieży lub działań skierowanych do dzieci i młodzieży.

Komplementarność FIO ze Szwajcarsko-Polskim Programem Współpracy oraz Mechanizmem Finansowym EOG na lata 2009-2014 zakłada istnienie demarkacji projektów, która występuje w wymiarze:

- przenikania się projektów z obydwu konkursów, co sprzyja powstawaniu wartości dodanej i pozwala na uzupełnianie konkretnych obszarów;
- rozszerzania kierunków działania FIO przez obszary wsparcia Szwajcarsko-Polskiego Programu Współpracy i Mechanizmu Finansowego EOG przejawiające się w odrębnej realizacji konkretnych zadań;
- rozłączności projektów ze względu na kierunki działania, wielkość dotacji, istniejące procedury czy wymiar terytorialny.

Program FIO będzie finansowany jedynie ze środków krajowych. Skierowany będzie przede wszystkim do małych, młodych organizacji o charakterze lokalnym. Będą mogły z niego korzystać organizacje o mniejszym potencjale, których ograniczone zdolności finansowe i kadrowe utrudniają, bądź wręcz uniemożliwiają realizowanie własnych, ważnych, często innowacyjnych projektów. Szczególną zaletą FIO jest prefinansowanie realizowanych zadań. Pozwala to projektodawcom, którzy dysponują niewielką ilością środków, na realizację zadania bezpośrednio po rozstrzygnięciu konkursu, bez potrzeby uprzedniego tworzenia rezerw finansowych. Tworzenie takich rezerw stanowi szczególną barierę dla małych i młodych organizacji. Niezwykle istotne znaczenie ma fakt, że Program FIO ma charakter wieloletni, co umożliwia projektodawcom kształtowanie finansowych ram działalności w perspektywie kilkuletniej.

W ramach Programu FIO będzie udzielane wsparcie dla inicjatyw obywatelskich realizowanych przez organizacje pozarządowe, o których mowa w art. 3 ust. 2 UoDPPiW oraz podmioty wymienione w art. 3 ust. 3 pkt 1-4 UoDPPiW we wszystkich sferach pożytku publicznego określonych w art. 4 UoDPPiW. Program FIO priorytetowo traktuje wsparcie dla szeregu formalnych i nieformalnych form aktywności obywatelskiej, współpracę instytucji publicznych z obywatelami, oraz wzmacnianie integracji i solidarności społecznej. Istotną cechą Programu FIO jest fakt, iż poszerzony w stosunku o innych programów zakres kwalifikowalności wydatków

pozwala na realizację szeroko zakreślonego katalogu zadań publicznych. Program FIO, podobnie jak jego poprzednik, wyróżnia także istnienie uproszczonych, w stosunku do innych programów, kryteriów wyboru projektów.

VIII. SYSTEM REALIZACJI PROGRAMU FIO

8.1. Zarządzanie i wdrażanie

8.1.1. Instytucja Zarządzająca

Instytucją Zarządzającą jest minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego. Instytucja Zarządzająca jest odpowiedzialna za zarządzanie i wdrażanie Programu FIO. Do szczegółowych zadań Instytucji Zarządzającej należą, m.in.:

- 1) przygotowanie konkursów w ramach Programu FIO:
 - a) opracowanie dokumentu regulującego zasady przyznawania dotacji i zawierającego kryteria i procedury wyboru projektów,
 - b) określenie kryteriów kwalifikowalności wydatków objętych dofinansowaniem,
 - c) określenie poziomu dofinansowania projektu, jako procentu wydatków objętych dofinansowaniem,
 - d) przygotowanie wzoru wniosków aplikacyjnych i innych dokumentów związanych z realizacją Programu FIO,
- 2) wybór, w oparciu o przygotowane kryteria, projektów, które będą dofinansowane;
- 3) zawieranie z beneficjentami umów o dofinansowanie projektu;
- 4) dokonywanie płatności ze środków programu na rzecz beneficjentów;
- 5) sprawdzanie sprawozdań końcowych z realizacji zadań dofinansowanych w ramach Programu FIO;
- 6) odzyskiwanie kwot nienależnie wypłaconych beneficjentom;
- 7) monitorowanie stanu realizacji przez beneficjentów zadań (projektów) dofinansowanych w ramach Programu FIO;
- 8) zarządzanie środkami finansowymi przeznaczonymi na realizację programu;
- 9) powołanie Komitetu Monitorującego Program FIO, kierowanie jego pracą i zapewnienie mu wymaganych dokumentów, umożliwiających monitorowanie wdrażanie Programu FIO w świetle jego celów;
- 10) przygotowanie cyklicznych sprawozdań z realizacji Programu FIO i przekazywanie ich do wiadomości do Komitetu Monitorującego Programu FIO;
- 11) prowadzenie i koordynacja procesu oceny (ewaluacji) Programu FIO;
- 12) opracowywanie, w razie potrzeby, propozycji zmian w Programie FIO;
- 13) opracowanie opisu systemu kontroli dla Programu FIO;
- 14) opracowanie procedur dla Instytucji Zarządzającej;
- 15) opracowanie szczegółowego Planu Komunikacji dla Programu FIO;
- 16) przygotowanie raportów o nieprawidłowościach oraz przekazywanie ich do uprawnionych instytucji;
- 17) opracowanie procedur archiwizacji dokumentacji związanej z wdrażaniem Programu FIO i przechowywanie jej zgodnie z tymi procedurami.

Instytucja Zarządzająca przygotowuje szczegółowe procedury i zasady przyznawania i rozliczania dotacji w ramach Programu FIO, które zostaną zamieszczone w dokumentach uszczegółwiających.

8.1.2. Instytucja Wdrażająca

Realizacja poszczególnych etapów Programu FIO może zostać powierzona Instytucji Wdrażającej (dalej IW), będącej podmiotem publicznym lub prywatnym, posiadającym odpowiednie kompetencje i doświadczenie w realizacji odpowiednich przedsięwzięć. Powierzenie funkcji IW

będzie następowało w drodze umowy między Instytucją Zarządzającą a instytucją wybraną do pełnienia tej roli.

Zadania powierzone IW mogą dotyczyć m.in.:

- 1) przyjmowania wniosków aplikacyjnych od beneficjentów;
- 2) dokonywania wyboru projektów do współfinansowania i podpisywania umów z beneficjentami;
- 3) monitorowania realizacji poszczególnych projektów;
- 4) weryfikacji wykorzystania środków przez beneficjentów, w tym kontroli na miejscu;
- 5) przechowywania wszelkiej dokumentacji związanej z realizacją projektów, zgodnie z procedurami archiwizacji dokumentów programu.

8.2. Monitorowanie

Monitorowanie służy zapewnieniu odpowiedniej jakości wdrażania Programu FIO. Jest ono prowadzone przez Instytucję Zarządzającą i Komitet Monitorujący Program FIO.

8.2.1. Instytucja Zarządzająca

Monitorowanie jest prowadzone w oparciu o określone w Programie FIO wskaźniki.

8.2.2. Komitet Monitorujący

Komitet Monitorujący Program FIO będzie składać się z członków i ich zastępców, reprezentujących stronę rządową, samorządową i pozarządową. Przy powoływaniu Komitetu Monitorującego przepisy, dotyczące trybu wyłaniania członków Rady Działalności Pożytku Publicznego, będą stosowane odpowiednio.

Komitet Monitorujący Program FIO czuwa nad efektywnością i jakością wdrażania Programu FIO. W szczególności do jego zadań należy:

- 1) okresowe kontrolowanie postępu w zakresie osiągnięcia szczegółowych celów, określonych w Programu FIO na podstawie informacji przedkładanych przez Instytucję Zarządzającą;
- 2) analizowanie rezultatów realizacji Programu FIO, przede wszystkim osiągnięcia wyznaczonych celów oraz wyników ocen (ewaluacji) związanych z monitorowaniem realizacji Programu FIO, w szczególności w przypadku gdy monitoring wykazuje znaczące odstępstwa od początkowo określonych celów lub gdy zgłoszone są propozycje zmian w Programie FIO;
- 3) analizowanie rocznych i końcowych sprawozdań z realizacji Programu FIO;
- 4) przedkładanie Instytucji Zarządzającej propozycji zmian Programu FIO ułatwiających realizację jego celów.

8.3. Ocena (ewaluacja)

Ocena służy poprawie jakości, efektywności i spójności pomocy udzielanej w ramach Programu FIO, przy uwzględnieniu zasady zrównoważonego rozwoju. Za prowadzenie i koordynację procesu oceny Programu FIO odpowiada Instytucja Zarządzająca. Jej zadania obejmują głównie:

- 1) opracowanie planu oceny obejmującego różne fazy realizacji Programu FIO;
- 2) zapewnienie przeprowadzenia oceny szacunkowej – przed rozpoczęciem realizacji Programu FIO (ewaluacja *ex-ante*);
- 3) zapewnienie przeprowadzenia ocen związanych z monitorowaniem realizacji Programu FIO; w szczególności w przypadku gdy monitorowanie wykazuje znaczące odstępstwa od początkowo określonych celów lub gdy zgłoszone są propozycje zmian w Programie FIO;
- 4) zapewnienie przeprowadzenia oceny na zakończenie Programu FIO (ewaluacja *ex-post*).

8.4. Nadzór nad realizacją Programu

W uzasadnionych przypadkach minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego może, w trakcie i po realizacji Programu, przeprowadzić jego kontrolę.

8.5. Informacja i promocja

Instytucja Zarządzająca zapewni odpowiednią informację i promocję dotyczącą Programu FIO oraz projektów realizowanych w jego ramach. Informacja i promocja ma zapewnić przejrzystość pomocy udzielanej ze środków Programu FIO. W celu prawidłowego prowadzenia procesu informowania i promocji Programu FIO, Instytucja Zarządzająca opracuje plan komunikacji, który będzie podstawą prowadzenia działań informacyjnych i promocyjnych. Celem strategicznym prowadzonego procesu komunikacji jest zapewnienie odpowiedniego poziomu wiedzy o możliwościach pozyskania wsparcia finansowego z Programu FIO oraz stworzenie dobrego klimatu dla absorpcji środków Programu FIO. Cel ten będzie realizowany przez upowszechnianie wiedzy na temat efektów i postępów realizacji Programu FIO oraz zapewnienie możliwości wymiany doświadczeń między uczestnikami procesu ich wdrażania.

IX. WYNIKI KONSULTACJI MIĘDZYRESORTOWYCH I SPOŁECZNYCH PROGRAMU FIO

Zgodnie z art. 19a ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, projekty programów podlegają konsultacji z jednostkami samorządu terytorialnego oraz partnerami społecznymi i gospodarczymi

Niezbędne będzie uzyskanie opinii Rady Działalności Pożytku Publicznego oraz Rady Pomocy Społecznej. Dokument konsultowany będzie z Wojewódzkimi, Powiatowymi i Gminnymi Radami Działalności Pożytku Publicznego, pełnomocnikami do spraw współpracy z organizacjami pozarządowymi, ogólnopolskimi i regionalnymi federacjami oraz organizacjami pozarządowymi. W celu dotarcia z konsultacjami społecznymi do jak największej grupy zainteresowanych organizacjami konsultacje będą ogłoszone m.in. na stronie www.pozytek.gov.pl, www.mamzdanie.pl oraz www.ngo.pl.